

KONYA

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

HALKEVLERİNİN ONUNCU YILI	HULKİ KARAGÜLLE
III. TÜRK - AVRUPA RESİM MEKTEBİ	ŞAHABETTİN
MEVLÂNA CELÂLETTİN RUMÎ ve MUASIR HADS FELSEFESİ	M. MUHLİS KONER
KOCAELİ	M. N. ERENBİLGE
Dr. AZMÎ AVCIOĞLU	İ. HAKKI KOMAN
KONYA'LI ÂŞIK MEHMET YAKICI	RAŞİT USMAN
GARBİ ASYA ve ANADOLU AKVAMI KADİMESİNİN DİN TARİHİ	N. F. BAŞTAK
HAÇLI SEFEREERİ ve SELÇUKİLER	SAİT SUNGUR
YİNE HALKEVİ İÇİN	ALİ RIZA ÖZKUT
DEYU, DEYU	C. OĞUZ ÖCAL
HALKEVİ REİSİNİN BİR SENELİK FAALİYETE AİT SÖYLEVİ *	
KADI KALEMŞAH MEDRESESİNE AİT BİR HÜKÜM	M. M. KOMAN
ZENGİBAR HARABELERİ	FEVZİ SELEN
RESİMDE MİLLÎ SANATKÂR NASIL YETİŞMELİ	M. YAVUZ SÜSLÜ
DİSİPLİN ve SPOR	S. ERKAN
KEMRELİ BELİ HAKKINDA BİR DİLEK	C. ALİ İMER

KONYA

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : VI

ŞUBAT 1942

SAYI: 40

HALKEVLERİNİN ONUNCU YILI

“Arkamızda bıraktığımız on yıl bu ideal dâva yolunda bize ümitler verici müsbet hatıralarla doludur dersem mubalağa etmiş olmıyorum,”

Yazan : Hulki Karagülle

Beşer tarihinin tekâmül seyrine dikkatle göz atıldığı zaman her devrin bir inkılâpla başladığını ve müteakip bir inkılâp ile battığını görürüz. İnsan çocukları ve ya beşerî varlık; hayata ve tarihe yirminci asrın muhteşem konforu, muazzam müdafaa dekoru içinde doğmadı.

Onlar bulabildikleri bir kaya kovûnu, el ve kollarını kendilerini korumada kullanmalarını insan için imtiyazlı bir hak sayarak yüzlerce, binlerce belki de yüzbinlerce yıllar aştıktan sonra taş ve kovuklarını ağaç dallarile örtmeleri, bazularının tabii gücüne fizikî bir güç daha veren odun parçasını müdafaa silâhı yapmaları, ve nihayet soğuk, sıcak tesirâtına karşı ağaç yapraklarıyla bir vücut muvazenesi kurmaları, büyük inkılâplar idi.

Beşerî hareketlerin tunca, demire doğru ilerleyen keşifler ve vasıtaları nihayet birbirine meramlarını anlatan dil vazî'lerinin tahakkuku ile en büyük beşerî eser ve varlık olan cemiyet tekevvün ediyordu.

Bu suretle tarihe giren veya bundan sonra tarihin tanıdığı insan kalabalığının tarih içindeki başarıları gözümüzden saklı değildir. Din ihtilâl ve inkılâpları da; ilim göziyle devirlerinin mantikiyle beşer nizamının ideal anlamla teminini gaye edinmişti.

Avrupa [rönesans]ına kadar tarihin muhtelif devirlerinde ve arzın muhtelif kıt'a ve parçalarında vakit, vakit ve çeşit, çeşit «rönesanslar» görürüz. Bütün bunlar da; cemiyetlerinin adalet ve sükûn içinde yaşamalarını amaç edinmişti.

Ancak Avrupa tarihinin bu isimle kabul ettiği rönesans; diğerlerinden bilhassa üç karakteriyle imtiyazlıdır.

A — Nusus batıla zincirini kırmak suretile dîn namı altındaki esareti fikriyeyi bertaraf etmek.

B — Kayıtsız bir aklı selim ölçüsünü dâvasına rehber yapmak.

C — Sarayların ilmi terakkiyata engel olan entrikasını yok etmek.

Görülüyor ki bunda beşer zekâsının müsbet başarılarına engel olan -iskolastik- zihniyetleri ve siyasi «Hegemonya» ları kaldırmak ve beşerî saadet ve huzuru ilmin yeni görüşü ile beslemek suretile başka bir âlem yeni bir hayat istihdaf olunmuştur. Avrupa hele onbeşinci asırdan sonra bu yolda hızla koşarken modern cemiyeti kuran bu uyanış dâvasından biz asırlarca geri, asırlarca geç kaldık.

Biz Avrupanın onüç ve ya ondördüncü asrına ancak üçüncü Sultan Mahmut devrinde yani bir asırdan biraz fazla bir zaman önce katıldık. O tarihte Avrupa bizden beş belki de altı asır ileride idi.

Osman oğulları zamanında bundan yüz üç sene evvelisine kadar, rönesans adına pek az şey biliyorduk.

19 ncü asrın başlarından itibaren Fuat, Âli, büyük Reşit paşalar gibi sayılı devlet ve millet adamlarını bu dâvaya ancak katılmış görüyoruz. Tanzimat bir bakıma cemiyetimize giren intibahın tezahürü, diğer bakıma da yaşadığımız büyük inkılapları başaran bir hürriyet ihtilâlinin müjdecisi idi.

Osman oğullarının yaşadıkları hayat şartları içinde Tanzimat çevresinde bizim anladığımız mânada bir ihtilâl ve binnetice bir inkılâbın tahakkukuna imkân olamazdı.

Yukarıda da işaret ettiğim gibi olsa olsa bu hareket, büyük inkılapların tahakkukuna müsait vasat olabilir. Kabul edilmek lâzımdır ki, Namık Kemal bey, Midhat Paşa, Muallim Naci, Vefik Paşa, Hâmid, Fikret'ten tâ (Atatürk) lere, (İnön) lere kadar (idealist) rical Tanzimatın açtığı yol üstünde tarihe doğdu. Fakat içtimai bünyesi, (iskolastik) esaslara dayanan bir cemiyette ideal mânada hür inkılapların tahakkukuna imkân olamayacağı için inkılâba nereden ve nasıl başlamasını bilen insanlar, tarihin bize en büyük lûtfu oldu: Atatürk, İnönü... Bu büyük adamlar, inkılâba lâyık zihniyetlerin tahakkukundan başlamakla içtimai inkişafa mâni' olan en büyük âmile el koymuş oluyordı. Harf, dil, kisveden başlayarak siyasi ve içtimai diğer inkılaplara hep serbest ve mutlak bir akliyecilik zihniyeti ile el attı.

İtiraf etmek lâzımdır ki, bu çeşit hareketlerle inkılâbın, yerleştiğini ne kabul ve nede iddia edebiliriz.

Evet bu inkılaplar, içtimai ruh ve zihniyetinin (kabul) parolası oldu, amma bu kâfi değildi. Millî gelişme ve benliğini bulmadan başlayarak (modern) cemiyet kaidelerinin halkta ilmin rehberliği altında ideal duygular halinde yerleşmesi lâzımdı.

Burada tarihen mühim bir hakikat olan bir noktaya işaret etmek isterim: Tarihte (mistize) edilmiş olamayan hiç bir rejimin payidar olduğu görülmemiştir. Yukarıda dediğim gibi (kabul) parolası bir ittifak halinde vatandaşın iç inanışında yer tutması yani cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâıykılık ve inkılâpçılığın bizim anladığımız mânâda mukaddes bir (mistik) halinde içte yaşatılması gerektir.

İşte inkılâbımızda Halkevlerimizin omuzuna aldığı bu davadır.

Arkamızda bıraktığımız (10) sene bu ideal dâva yolunna bize ümitler verici müsbet hatıralarla doludur desem mubalağa etmiş olmam.

Bu on senede baştan nihayete kadar (Parti) ve (Halkevleri) koca bir milletin beşer kadar eski ve o kadar uzun ömürlü olan bir tarihi delik deşik ederek hakikatleri aramağa ve kendini bulmağa koyuldu. Tarihin büyük milletimizin şan ve şerefine ait gizli kapaklı neleri varsa aradı ve buldu. O yolda, durmadan koşuyoruz.

Dil çalışmalarımız, aramızdaki zümreciliği ve imtiyazı kaldırıyor. Dilimiz artık milletimizin ötedenberi halk bilgileri (folklor) diye önmüzde açılan çalışma alanı. Bîhaber bulduğumuz birçok hakikatleri bize öğretmektedir. Biz bu hakikatlerde halkımızın; milletimizin hakikî cevher ve simasını bulduk.

Halk, bir milletin en hakikî haznesidir.

Halk masallarında; devlerin gücünü, Peygamberlerin faziletini, en büyük kahramanların kahramanlarını bulduk.

Türkülerimizde; aşkın ilahlaşmasını, yiğitliğin en mutenasını, ruh inceliğinin şaheserini ve nihayet millî edebiyatımızı ve onun öz tarihini bulduk. Hikâyelerinde; modern romantizmin incilerini bulduk.

Onun sazında ve kamışlıktan kopardığı kargısında dünya müziğinin ana melodilerini bulduk.

Sinanın ve üstad Konyalı mimar hacı Alâettinin ve sair üstadların dehasında dağlaşan gök kubbeler, azametli kemerler. Hep onun san'atı ve onun zevki olduğnu anladık. Yunus, Dadal oğlu, Karaca oğlu, Gufranî, Şem'i.. gibi yığın yığın dâhi'ler hep onun ozanı imiş, bu hakikatı öğrendik.

Yine öğrendik ki: Zeybek, Efe, Kızan, Yiğit hep onun delikanlıları imiş.

Güzel san'atlar, millî inkişafta rolünü almış bulunmaktadır. Millî oyunların zevkimizde, ahlâkımızda ve ananevî gelişmemizdeki mevkiini sezmiş bulunuyoruz. Modern müzik artık millî müziğimizdir.

Sosyal yardımın organizmasını kurduk.

İlim, kültür, san'at yolundaki gelişmelerimiz için Halk dersaneleri ve Kitapsaray ve okuma fââliyeti genç münevverlerde itiyatlanmış bulunuyor.

Eski eserleri genç yavrularımız kadar samimî bir kıskançlıkla kucakladık. Bir mezar taşının, köprü ve kitabesinin bir cami minber ve mihrabının bugünkü kıymeti bambaşkadır.

Bütün bunlar geçen on yılın anlamında yaşayan hatıralardır, gelecek on yıllar, yüz yıllar, bin yılların temeli olan bu on yılın bayramı Türk gencine kutlu olsun!..

III. TÜRK - AVRUPA RESİM MEKTEBİ

Şahabettin

Türklerde Avrupa cereyanı. Resim üzerinde tesiri. Avrupalı ressamınlar Türkler arasında. Avrupa mektebi ilk Türk mensupları. Sanayii nefise mektebi açılıncaya kadar Türk ressamları. Mezkûr mektep açıldıktan sonra ressam Türkler. Hususi resim mektepleri. Sergiler. Resim cemiyetleri. Yeni resim etrafında faaliyetler. Genç ressam gurupları.

Bilhassa XVIII ci asırda, meslek dersleri yanında harbiye ve mühendisyanede resim tedrisatına büyük bir mevki verilmişti. Şirans ve Kes resim cereyanına bu mekteplerde kuvvet veriyorlardı. İlk zamanlarda yalnız, yüksek mekteplere inhisar eden resim dersleri, pek az bir müddet içinde ilk ve orta mekteplerin programına ithal edilmişti. Bu hareketlerin daha umumî bir çerçeve içinde kuvvetlenmesi bu asrın ortasına isabet eder.

Gerek ressamlık telekkisi ve gerek resim mevzuları, eski günlerdekinden ziyade, serbest ve daha geniş bir gayeye geçmişti. Üstübeç ile çalışma tarzı, yerini yeni bir işçiliğe terketmişti. İnce fırçalarile çekmece başında çalışan kavuklu ressamınlar, yerlerini şase önünde bir Avrupa tekniğinde muakipler dolduruyordu. Vakıa, epey zaman evvel başlayan bu cereyan herhalde artan bir kuvvete sahip olmuştu.

Buna rağmen Mustafa Rakım, adetleri pek azalmış bir sanatkâr partisinin en son kavuklu ressamıdır. Pek yüksek hattatlığı yanında, büyük bir ressamlığı vardı, muhtelif eserleri arasında en fazla tanınmış, Selim III. in portresidir. Rakım, bu eserile Saraya kabul edilmiş, uzun müddet şehzadelerin hat hocasını ifa etmişti. (1825) de meflûc olarak, İstanbulda vefat etmiştir. Sulu boya yaptığı bir tablosu, vaktile Topkapı sarayında bulunuyordu. Hatlarından birçokları, İstanbul kütüphanelerinde ve camilerindedir.

Ona katacağım birkaç isimle eski tarz mensupları, pek mahdut bir sayıya malikti. Binaenaleyh, yeni cereyan Türk hayatında, sanat telekkisinde büyük tesirler icra etmekten hali kalmıyordu. Meselâ: çok kuvvetli mevcudiyetini bu asır ortasından sonra, bütün bir halde hissediyorum. Birçok yabancı isimler arasında, sık sık Türk adlarını tanımak imkânını elde ediyorum.

Fransız, İtalyan, İngiliz, Alman mektebi mensupları büyük bir sayı teşkil ediyordu. Tevfik Paşayı onların başında saymak lâzımdır. (1809) doğum yılını hatırlıyabildiğim Paşayı ilk önce Enderun mektebi mensupları arasında görüyorum. Bir müddet sonra. Haliçoğlundaki Hambarahanede buluyorum. (1835) de Avrupaya gönderilmiş ilk kafiyeyle işti rak etmişti.

İbrahim ve Derviş paşalarla önce Londraya gidiyor. Fakat, oradaki ikameti altı ayı tecavüz etmemektedir. Derviş Paşa ile Parise geçmişti. Esaslı resim tahsili burada başlamaktadır. Tevfik paşayı 3 sene sonra, İstanbula avdet etmiş haberlerini okuyorum. Birçok askerî memuriyetler kabul ediyor. Fakat bir sebepten dolayı Abdülâziz zamanında Bursaya nefyetmişlerdir.

O zaman, Bursada Vefik Paşa Vali bulunuyordu. İkameti esnasında Tevfik Paşaya pek çok iyilikler yapmıştır. Aynı zamanda, sanatı mevcudiyetinden istifade etmeyi ihmal etmemiştir. Vefik Paşa, Ulu camiyi tamir ettiriyordu. Tevfih Paşa, camideki mihrabın tezyinini üzerine aldı, en ince nazik Türk nakışlarile mihrabı baştan başa süsledi. Sanatkârın bu eserinden maada bir iki eseri daha vardır.

Halil Ethem ve Reşat Fuad sanatkârın bir iki eserini daha biliyorsa da maalesef gayıptır. Reşat Fuadın kolleksiyonundaki suluboya Saray kadınlarından birini tasvir eden portresi pek güzeldir. Mehmet Süreyya (S. 55) göre: Paşa (1866) yılında İstanbulda vefat etmiştir. Kabri Karacaahmedde müezzin başı Şakirin yanında bulunuyor, bu zatın Paşanın babası olması pek muhtemeldir.

Aynı kafilenin diğer bir sanatkâr şahsiyeti, İbrahim Paşadır. Yeniçeri bozması yüzbaşı Kulaksız Mustafa'nın oğludur. (1814) de İstanbulda doğmuştur. Topçu mektebi mensuplarındandır. Londrada 4 sene resim tahsil etmiştir. (1839) da İstanbula avdet etmiş ve ressamlığa başlamıştır. Sarayda Miralaylığa kadar yükselmiş, lisan hocalığı ve resimlerle çalışır görmekteyim.

Abdûlmecidin isteği üstüne, büyük kıtada portresini yapmıştır. Reşat Fuat bu eserin Topkapı sarayında olduğunu söylemişti. Diğer bir eseri kimyaker Derviş Paşanın suluboya portresidir. İbrahim Paşa, memuriyet hayatından sıyrıldıktan sonra, bütün mesaisini sanatı üzerine topladı. Portre ve naturmort birçok eserler ortaya koyuyordu. (1871-1873) de yazdığı Farisi şiirleri havi tâlik yazıları, yağlıboya çiçekleri, torunu Muhittin Hayridedir.

Bilhassa Derviş Paşaya paşaya ait potre herhalde ona sanatta bir mevki temin edecek kuvvettendir. Uzun kumlar saçlar üstünde yıkık al fesi, yana doğru mavi top püskülü sarkıyor. Omuzlar ve göğüsler altun sirmalar ve nişanlar parlıyor. Tuvalde, renk tenevvüleri büyük bir tatlılıkla kaynaşıyor. Işıklar, gölgeler oluyor koyulardan hafifler içinde açığa gidiyor.

Bütün ziya ve renk ustalıkları, kuvvetli bir çizgi ve ifadeyi topluyor. 15×12 ebadını aşmayan bu tabloda büyük bir eser kadar, canlılık

var. Ruhlu bir surette Derviş Paşayı seyrediyorum. Hareket, ifade ve renklerde İngiliz mektebinin tesirleri farkedilmektedir. İbrahim Paşa ressamlığın her şubesinde özenirdi. (1891) ee Sultantepe köşkünde vefat etmiştir. Özbekler tekkesi mezarlığındadır.

Aynı asrın değerli bir portrecisi Hüsnü Yusuffu. Mehmet Es'ad (S.122) hayatını Topçu mektebinden tanıtıyor. Hangi tarihte ve nerede doğdu hakkında bir şey yazmıyor. Mektepte tahsilini bitirdikten sonra, aynı mektebin resim hocalığına tayin olunuyor. İşlediği bir tablo ile Abdülmecidin dikkatini celbediyor. Ressamlıkta ihtisas yapmak için Avrupaya gönderiyor.

Orada kaç sene tahsilde bulunduğu malûm değildir. Aynı membaa göre: Paris, Belçika, Viyana ve Berlin Sanat mekteplerinde tahsil etmiştir. Büyük seyahatı esnasında İtalyaya uğramış ve ressam bir madamın yanında fırçasına kuvvet veriyor, İstanbula dönüyor. Hüsnü Yusuf İstanbulda Askerî vazifelerden ziyade, sanatında istifade ettiriyordu.

Garp sanat mekteplerinin yeni tekniğini yüksek artistlerden takip etmiş esaslı bir malûmat ile gelmişti. Bilhassa, bu mekteplerden ençok İtalyan mektebinin ustalarını seviyordu. İstanbulda mümkün olduğu kadar, bu sevgiye sadık çalışıyordu. Topçu mektebi kütüphanesindeki suluboya kendi portresi, iyi ve temiz işlenmiş karakteristik bir eseridir.

Abdülmecit devri kıyafetile aynadan yaptığı portrede teknik kuvvetini anlıyorum. Sanatkâr suluboya resimlerde daha ziyade klâsiğe kaçıyor. Mevzuu bütün teferruatile tesbit etmek merakını gösteriyor. Aynı kütüphanede Ayasofya entreyörü, pek derin ve büyük bir dikkatle yapılmıştır. Bu eserde bile hislerini ince bir duygu altında fırçalıyor.

Mektep Sulatanideki tavan nakışları, geniş bilgide en ince hislerini topluyor. Bunlardan maada, Zekâi Paşanın kolleksiyonundaki Sultanahmet camii iyi ve temiz işlenmiş bir eseridir. Büyük bir ideal etrafından bedîî heyecanlarını söyleyen Hüsnü Yusuf, Avrupa tesiri altındaki Türk ressamlığının ince duygulu bir sanatkârıydı. (1861) de İstanbulda ölmüştür. Mezarı Eyupta Keşgari tekkesi civarındadır.

Bu gurup yanında Avrupayı görmemiş, vefakat işçiliğinde çalışan Askerî mekteplerden yetismeler, resim edebiyatında ayrı ayrı değerlere malik buluyordu. Meselâ: Nuri, Arif, Ziya, Zekâi Paşalarla Servili Ahmet, Üsküdürlü Ali Rıza gibi... Nuri Paşa, deniz manzaralarında kuvvetli bulunan bir ressamdı. Askerî membalara göre: (1809) da Harbiye dördüncü sınıfından Saraya intisap etmiştir.

Bahriye müzesindeki, Preveze muharebesi, Burak Reis muharebesi, Ertuğrul fırkateyni, Mahmut Kalyonun tablolarını işlemiştir. Bu levhalar, Peyzaj portre mevzuunda işlediği resimlerden pek güzel fırça kuvveti daha emin ve cesaretlidir. Nuri Paşa, ayrıca talim hayatına iştirak etmiştir. Uzun seneleri Askerî idadilerde resim hocalığıyla geçmiştir.

Hayatını sanat heyecanlariyle geçirmiş, fakat (1849) yılında onu tuvalinden fırçasından tamamen ayrılmış buluyorum. Muhtelif tarihlerde işlediği pek çok eserleri vardır. Onlardan büyük bir kısmı kızı ve to-

runları elindedir. Herhalde yeni çığırın mensupları arasında zikre şayan bir sanatkârdır. Fırçasile bu cereyanın memlekette yol almasında çalışanlardan biri olarak bulunmaktadır.

Arif Paşa, en ziyade portrede kendini gösteriyordu. Mecmuayı Tasavırı Osmaniyye isimli bir kitabın resimlerini yapmıştır. Mütteaddit terkip levhaları, çok ince bir hisle uzun mesaisini veriyor. Tipleri tamamilen mahallî toplamalardır. Türk ressamlığında açılmış, ilk çığır faaliyetleridir. Fransızca ve Türkçe iki kısımdan mürekkep bu kitapta, muhtelif pozlarda 16 portre vardır.

Bilhassa, çizdiği kendi portresi paşanın desen kuvvetini pek iyi anlatmaktadır. Diğer muhtelif portrelerde karakalem üstünden suluboya çekmiştir. Vaziyetlerde çizgi farkları pek kuvvetlidir. Abdülâziz zamanında Rusçukta tamamlamış (1862) de İstanbulda Şinasinin Tasviri Efkâr matbaasında bastırmıştır. 12 ciltten ibaret olan bu kitabın yalnız ilk cildi matbuattadır.

Bu simalar arasında, Zekâi paşa söylenmeğe lâyıktır. Kendi soyuna yalnız fırçasile hizmet etmemiş, arkeoloji sahasında da büyük iyiliklerde bulunmuştur. Hamdiden sonra, Türklerin en iyi bir arkeologuydu. Bütün bu mevcudiyetinden ressamlığını bile lâyıkile bilenlerimiz pek azdır. O harbiyelidir. Fakat yaratıcı ona askerlikten ziyade, gözlerine ve gönlüne güzellikten hazzetmek kuvvetini vermişti.

Herhalde ihmal edilecek bir asker olmadığı gibi, ateşli bir kahraman da değildi. Bu vasıflardan en ziyade münasip olanı sanatkâr kabiliyetini söylemektir. Paşa, dünyaya gözlerini açtığı zaman kendisini güzellikten mürekkep, bir muhit içinde buldu. Üsküdarın tabii manzaraları içinde büyüdü. İhsaniyede Fıstıklı mektebinden (1867) de aminlerle tahsile başladı. Sofu bir babanın evlâdıydı.

Hocasının taassubuna karşı, bu mektepte resimler karalıyordu. Bilâhare, Harbiyede Seydin talebesi oldu. İkinci sınıfta işlediği culus gecesinde Ayasofya, ilk muvaffak olduğu bir eseridir. Bu levhasile Saraya intisap etti. Baş ressam Ahmet Ali Paşanın yanına tayin olundu. Zekâi Paşanın iradı olmadığı için, bu gibi vazifeleri isteksiz kabul ediyordu.

Zaten memlekette fırçasile geçinenler pek azdı. Bütün sanat erleri bir memuriyete giriyor ve bu suretle hayatlarını kazanıyorlardı. Paşa, naturmot ve peyzaj resimleri yapıyordu. Camileri, çinileri, türbeleri, çesmeleri.. Eski Türk işlerini birer birer tetkik ediyordu. Bursa ve civarında müteaddit araştırmalarda bulundu. Yıldızda silâh müzesinin tesisinde uğraştı. Şimdiki askerî müzedeki eserlerin çoğu onun toplanmalarıdır.

Ahmet paşadan sonra, başressam oldu. Bu vazifeden sonra, tekrar askerî vazifeler aldı. Fakat sonra, tekaütüğünü istedi. En büyük zevki, en tatlı saatleri tabloları ve müzesi arasından geçirdiği zamanlardı. Şark siması altında yetişen bu ince ruhlu Türk sanatkârı, kendisinden kıymetli eserlerin beklendiği bir zamanda ki (1919) u bulmaktadır. Faydalı vücudu toprağa karıştı.

Topçu mektebi mensupları içinde Servili Ahmet çok değerli natur-mot ve peyzaj ressamıydı. (1845) de İstanbulda doğmuş ve (1891) de ölmüştür. Pek kıymetli eserler işlerdi. Bilhassa, yüksek ressam zevki yanında pek kuvvetli bir helkeltraştı. Uzun müddet Topçu mektebinde resim dersleri vermiştir. Aynı mektebin diğer bir yağlıboya resim hocası Hasköylü Ahmetti.

Binaenaleyh bunlardan Hasköylü Ahmet Hüsnü Yusuf ile uzun müddet arkadaşlık etmiştir. Portrede büyük kuvveti vardı. Yağlıboya kendi portresi, Topçu mektebi kütüphanesindedir. Halil Ethem (S. 22) de Servili Ahmedin portresi diyor ki, yanlışdır. Portre Hasköylü Ahmede aittir. Servili Ahmedin portre ile iştigal ettiğini bilmiyorum.

Diğer unutulmuş bir sanatkar Şükrüdür. Topçu mektebinde tahsilini ikmal etmiş ve altmış yedi sene Bahriye mektebi resim muallimliğinde bulunmuştur. Mez kûr ressamın biricik eserine tesadüf etmeğe muvaffak olamadım. Yalnız, Bahriye müzesindeki fotoğrafında birçok iktidarlı ressamlar yetiştiği (1902) de vefat ettiği işaret olunmaktadır. Bu kısa kaydı geçtikten sonra, diğer bazı meçhul ressamlar hakkındaki sözlerime devam edebilirim. Onlardan biri, Yusuf Ziya Paşadır.

Arkadaşları gibi, bu da yeni ressamlığın hayatında ruhlu eserleriyle mevki tutar. (1840) de İstanbulda Şehremininde doğmuştur. Orta tahsilini ikmal ettikten sonra, Harbiye mektebine dahil olmuş ve (1850) de bitirmiştir. İstanbulda pek az ikamet edebilmiş, uzun müddet Anadolu-da vazifelerde bulunmuştur. Kendisini bir gün İstanbula terfi ile getirttiler, Sarayda yaver olmuştu.

Abdülâzizin sanata fevkalâde istidadı ve merakı vardı. Şiir, musiki, yazı bilgisine bir de ressamlık ilâve etmişti. Resmin vasi surette inkişafına bu zamanda şahit oluyorum. Öyle ki, gençlerden bir çoğunu sanat tahsili için Avrupaya gönderiyor, Sarayında Türk harplerini yaşatacak ecnebi resamlara tablolar işletiyordu. Sanatkarları teşvik ediyor, yüksek fiyatlarla eserlerini satın alıyordu.

Garp ressamlarından Jerum, Bulanje, Şirayyer, Vaşington, Vanmark, Özsi, Huke, Harpini ve Kırım muharebesine dair levhalar nakşeden İromun eserlerinden mürekkep, zengin bir kolleksiyon toplamıştı. Bunlardan başka, hususî çalıştırdığı Ayvazovoski, İstanilovkoviski vardı. Ressam Bertonun Dolmabahçada kendi nazareti altında babasının ve kardeşinin at üzerinde büyük tablolarını işlettiğinden haberdarım.

Saray haricinde de bir sanat muhiti hazırlanmıştı. Avrupadan dönen sanatkarlar ve onlarla aynı ideale doğru yürüyen garpli ressamlar geliyordu. O günkü sanat hayatımız üzerinde muhtelif tesirlerden göze batanı, Fransız mektebi idi. Bilhassa, ressamların çoğu orada tahsil ettiği gibi, memleketimizde ikamet eden kendi mektebini tanıtmak isteyen yabancı sanatkarlar eksik değildi.

Abdülâzizin ressambaşısı Kime, Beyoğlunda kalyoncu kolluğunda bir resim akademisi açmıştı. Yusuf Ziya Paşa, şimdi tecrübe devresini atlatmış bir sanatkar görgüsile çalışıyordu. Öbir ressamlarla birlikte sarayda

peyzajlar fırçalıyordu. Ayvazovoskiyi branş itibarile kendine pek yakın buluyor ve çok defa onunla çalışırdı. Ayvazoviskinin bu kıymetli Türk ressamı üzerinde büyük tesiri vardı.

Fakat zavallı sanatkarı uzun müddet sanat âleminde yalnız bırakmadılar. Onu günün birinde yine askerî hizmetle tanzif ettiler. Varnaya kumandan yapmışlardı. Rus muharebesinden sonra, Petersburg sefaretinde ateşelik yaptı. (1896) da sivil hayatına avdet etti. Fakat uzun zaman sürmeden yolda hastalandı İstanbula dönüşünün haftasında vefat etti.

Ressamlıkta Türk çığırının başlı başına bir sanatkarı olan Ali Rıza büyük bir peyzajcıydı. Küçük yaşta tabiatla karşı bir incizap duymuş, masum nazarlarıyla daha o zamanlar tabiatın şiiriyetini tatmış ve uzun seneler ondaki şiiriyet ve hüsnü tettebbu etmiştir. İstanbulun ilâhî güzellikleri onda onun ince ve hassas rubunda büyük bir tesir yapmıştır. Belkide o ilk fırça kullanmak ihtiyacını bu zengin güzellikler karşısında duymuştu.

(1859) da Üsküdar'da doğmuştur. İlk ve orta tahsili oradadır. Harbiye birinci sınıfta Zekâî paşa ve bazı arkadaşlarıyla ressam sınıfında sanat tahsilini tamamlamıştır. Aynı mektepte ressam Nuri paşanın muavini olarak, senelerce hocalık etmiş bütün bir yarım asrı dolduran sanatkar hayatında, daima üstad mevkiini muhafaza etmiştir. O bir frobel gibi, tabiatla yıllarca yalnız başına kalmış, pek istifadeli faaliyetlerde bulunmuştur.

Tabiatı kendi görgü ve duygusile tercüme ediyordu. Fırçasında, boyasında kendine mahsus bir hususiyeti vardı. Peyzaj ve renkler menazırının söyleticiydi. Boğaziçinin mai unsurları arasında ahenkli bir tedrici renkler teşkil eden fıstık ağaçları, Anadolu'nun denize doğru sarktığı kıvrıklık yamaçların nebatlarına, semanın, denizin, güneşin akislerinde kalmış eflâtundan altın sarısına kadar zerreler saklıyan kayalıklara baygındı.

Maalesef adedi hiç kalmıyan eski evleri, İstanbulun semasını, denizini, kurubunu ve bütün renk şiirlerini pek güzel anıyarak yamaçlarda üste kuruplar karşısında oturmuş eski evlere vurgundu. Levhalarının ekserisi paravan ebadından çıkmadığı ve pek geniş ufuklar göstermediği halde, bilmem neden eserin en ufak zerresinde tamam bir Türklük, bir şarklılık vardı.

Birbiri üzerine oturmuş kaya parçaları bunların etrafında bir iki katır tırnağı, biraz çimenlik bu gibi basit süjelerden ibaret poşaklarda bile bir Şark sanatçısının elinden çıkmış izler mevcuttu. Bu memleketin manzaralarını Şark ruhuyla süslemenin ressamıydı. Bir Türk Şarkını her muasırdan iyi temsil eden bu yüksek sanatkârın bütün eserleri kuvvetli bir ruh ile işlenmiş orijinal mahsullerdi.

Hafif bir akşam esmerliği içinde, yeşilliği bol bir ağaçlıkta kendini gizleyen kâmilin gölgeli, berrak ve durgun bir suya benzerdi. Bu suyun etrafı, üstü o kadar kapalıdır ki en sert ve kızgın fırtınalardan bile

müteessir olmazdı. Altı ise bulanıklık yapabilecek her türlü istidattan uzaktı. Bir su ki, belki de tabiat âleminde bir yeri vardı. Fakat benzeri yoktu. ne dışından, ne içinden bulanmak kabiliyeti vardı.

Fakat bu durgunluğun altında, bu berraklığın içinde daima farkedilmeyen bir hareket eseri bir parıltı, tatlı ve uslu bir şırıltı gizliyordu. Bir su ki ancak kendi kendine dalgalanır, dövünür, yatışır durulurdu. Lâkin daima yabancı göze karşı tamamilе duygusuz, hareketsiz ver fer-sizdi. Bütün eserleriede kuvvetli bir desen ön partiyi işgal ederdi. Renk ikinci derecede göze çarpardı.

Harbiyeden ve diğer orta mektepten yetiştirdiği pek çok talebeleri vardır. Pek istifadeli modellerile mekteplerde resim zevkinin ilerlemesine sai etmişti. (1882) Tarihinde Üsküdar'da açtığı ilk sergiden itibaren bütün sergi hayatlarına iştirak etmişti. (1930) da İstanbul'da ölmüştür. Her halde hayatında gördüğü hürmeti öldükten sonra da renk âleminde saklayacaktır.

XVIII ci asrın yarısından sonra ikinci bir grup Fransaya tahsile gidiyordu. Bunların başında Ahmet Ali, Halil paşa, Seyit, Himdiydi. Ahmet Ali paşa, Şeker Ahmet adıyla meşhurdu. (1841) de Üsküdar'da doğmuştu. Orta tahsilinden sonra, Doktorluğa heves etmiş ve imtihanla Tıbbiye mektebine girmişti. Fakat kendisinde uyanmış olan resim zevki talebe bulunduğu mektepte resim gösterebilecek bir dereceyi bulmuştu.

Orada resim hocası Abrahamın yanına muavin olmuştu. Resimlerini ve senasını işiden Abdülâziz, genç tıbbiyeliyi Paris'e sanat tahsiline göndermişti. Küstav Blanjenin atelyesinde çalıştı. Fırçası kuvvetleştikten sonra, Paris Akademisi resim konkürlerine girdi ve kazandı. Orada resmi Jerumdan öğreniyordu. Eserlerini sergilere göndermeğe başladı.

(1869 - 1870) Paris sergisine iştirak etti. Umumî sergiye Abdülâzizin Karakalem bir portresini kabul ettirdi. Tabloları sergide çok takdir gördü. Hattâ üç aylık Roma seyahatı masrafını ikramiye verdiler. (1862) de İstanbul'a avdet etti. Tıbbiyeye resim hocası oldu. Bayezit, Zeyrek kapudan İbrahim paşa orta mekteplerinde resim tedrisatına devam ediyordu.

Adetleri pek ufak bir sayıda bulunan bir sanatkâr gurubile (1872) de Sultanahmetteki sanayi mektebinde ilk resim sergisini küşat etti. Ertesi sene Çemberlitaş'ta eski Darülfunun olarak yapılan binada ikinci sergiyi açtı. Bundan sonra, kurulan müteaddit sergilere iştirak etmişti. Bu hizmeti Abdülâziz tarafından takdirle karşılandı ve yaverliğe kabul olundu.

Saraydaki mesaisi arasında Fransadan getirtilen birçok tabloların tedarikinde vasıta oldu. Ahmet Ali Paşa, bütün mânasile iyi bir naturmort ressamıydı. Pek güzel peyzajları da vardı. Güzel bir naturmordu müzenin resim kolleksiyonundadır. (1907) de vefat etmiştir. Yeni devir ressamlığının mühim bir kaç simasından biri idi. Türk sanatında büyük ve unutulmaz faaliyetleri göze çarpmaktadır.

Seyit (1842) de Maltepede dünyaya gelmiştir. Babası ora eşrafından İsmaildir. Sadef kakmacılarından Süleymanın torunudur. Doğduğu vakıt büyük babasının adını vermişlerdi. Hattâ kendisi için kazdırılan mü-hürde de Esseyit Süleyman suretindeydi. İmzasını bu şekilde yalnız gençliğinde kullandı. Sonraları Süleyman adını da terketti. Ve Seyit diye atardı. İlk tahsiline Ebce't hanlık mektebinde başladı.

Orta tahsilini Maçka Harbiye mektebi mahrecinde gördü. İlk defa resmi bu mektepte öğrendi. Şirans ile Kes resim hocasıydı. Abdülâziz Parise gönderdi. Pariste mektebi Osmanide, Sensiyerde okumasını ilerletti. (1865) de umumî ve Osmanlı tarihlerine merak etti. Epiy bir müddet bu mevzularda uğraştı. Meşhur tarihçilerin derslerine devam etti. Kütüphanelerden hayli notlar topladı.

Osmanlı tarihine dair mevzular tasarlıyordu. Fakat düşüncelerinin renk ve şekillerle tesbite bir türlü muvffak olamıyordu. Geniş hayalları önüne dikilmiş bu çetin sanat engellerini kırmak lâzımdı. Bu da ancak fırçasına lâzım olan kuvveti vermekle olabilirdi. Paris akademisinde Rober Flöri, Küstav Blanje ve Aleksandr Kabanel'in atelyelerinde bulundu. Bütün bir azim içinde ressamlığa çalışıyordu.

10 sene bu atölyelerde dabranatür etüdler yaptı. Paletini amatör-lükten kurtarmıştı. Abdülâziz Paris seyahatinde Versayda Şüvalesi başında görmüş ve sanata karşı büyük merakını anlamıştı. Blanjenin (1866) de teşhir ettiği büyük tarihî kompozisyonu talebesinin yardımile vucude getirmişti. İşlerken Hamdi ile birlikte Hsmanlı kostümlerile modellik yapmışlardı.

Ressam Jerum bile Seyidin fikirlerinden istifade ediyordu. Bilhassa şarka ait tablolarına Seyitle dost oldukfan sonra başlamıştı. (1871) harbinden evvel Paristen ayrıldı. Romaya uğradı. Bir sene sonra da İstanbul'a döndü. Harbiyede Fransızca muallimliği yaptı. Ahmet Ali Paşa ile resim hocalığına tayin olundu. Seyit mektepte garp usulünde tedrisatle meşgul olurdu.

Bir taraftan yeni tablolar hazırlıyordu. Perut muharebesi isimli büyük bir tabloya başlamıştı. Levhayı iki sene sonra tamamladı. İlk defa Seraskerlikte bir müddet asıldıktan sonra, Hüseyin Avni Paşanın yalısına götürüldü. (1879) da Kuleli ve Askerî Tıbbiye resim hocalıklarını aldı. Bu mekteplerde modelleri kaldırdı. Ve tabiattan çalışma usulünü koydu.

Uzun bir müddet sanat hayatından ayırdıktan sonra, tekrar resim faaliyetine avdet etti. (1910) yılına kadar hayatını fırçasına bağladı. Yeni Türkler arasında pek güzel meyva ve çiçek tabloları işlemişti. Leylâk-ları, Sümbülleri, Zambakları, Güller, Fulyaları, Kasımpatları iyi ve olgundu. Kır manzaraları arasında, çamları, gurupları, deniz eteklerindeki fener bahçesi onlar kadar olgun ve güzeldi.

Hamdi, yeni ressamlıkta bir mektep tesisile büyük rol alan bir sanatkârdı. Ahmet Ali paşanın Sergilerle yaptığı büyük hizmeti müze-cilikle tamamladı. Eski eserler gibi bir müzeyi ilk defa Türklere kazandırmıştı. Bilhassa, emsali arasında münferit kalan bu müessese teceddüt

yolunda memleketin gösterebileceği en büyük eserdı. Hamdi (1842) de İstanbulda doğmuştu.

Asıl Türk ressamlığını yeniden tesis ve ona şerefli bir mukaddeme ile diğer ressamlıklar arasında bir mevki tesis etmiş olmak şerefi Hamdiye aitti. Müze ve Sanayii nefise Mektebinin müessisi olan Hamdi, muasır ressamlığımızın pek mühim bir şahsiyetiydi. Kendisi nefis sanatlar için yaratılmış bir ruha, Ulvi ve nezih olduğu kadar derin bir ihataya sahipti. Son hayatına kadar (1910) fırçasını elinden bırakmayan büyük sanatkâr, sanata aşık bir ressam, iyi bir mimar ve musikişinas aynı zamanda ince ruhlu bir şairdi.

Sanata temas eden hiçbir şeye yabancı değildi. Azimkâr kudret ve iradesi ince ve katî zevki ve sanata karşı derin aşkı, onu şarkta bedîî fikirlerin başında saydırmaktadır. Medenî bir millet için Sanayii nefise mektebi ve Müzenin lüzumunu ileri süren ilk defa Hamdi olmuştu. Bu arzularını muvaffakiyetle meydana çıkarmıştı. (1881) de Det'yenin yerine müze müdüriyetine tayin edilmişti. O zamana kadar, Müze şimdi Askerî Müzesi olan mahalden Çinili köşke nakledilmiş bir tek daireden ibaretti.

Serbest fikirlerle halk arasında resim aleyhine şayi olan düşüncelere ehemmiyet vermedi. O sene içinde Sanayii nefise mektebini açtı. Mektep (1883) Nafia Nazırı Raif Paşanın huzuruyla resmen tedrisata başlandı. Bunun müdüriyetine de Hamdi geçti. Resim, heykeltraş, mimarî ve hakkaklık dersleri tedris edilmeğe başlandı. Salvatur valeri, varniye zarzeki resmi Oskan Heykeltraşiye, Aleksandır valeri Mimarive ve napye Hakke memur oldular.

Hamdi, resim tahsilini Paris Akademisinde Küstav Bulanje ve Jerumun atelyelerinde yapmıştı. Eserinden bir kısmını Avrupanın muhtelif memleketleri satın aldı. Bazıları Amerikaya gitti. Diğer bir kısmı da başka memleketlere, müzelere dağıldı. Her eserinde fevkalâde Hurde tavsilata kadar şamil olan derin bir dikkat göze çarpardı. Levhanın içinde her şey inceden inceye araştırılmış nakıştan, çizgiden bir zerreye kaybedilmemişti. Teferruatın kesreti, tuvallerinden her birinin en ufak noktası tabloya ismini veren şahsiyet kadar, dikkatle müşahade edilmiş bir sanat ve hayat siiri yapardı. Kostümleri, dekorasyonu, mobilyesi, tefrişatı yalnız Müslüman değil, Türk olan inmuziçlerinin etüdü gayet dikkatli ve ince idi. Hamdinin her şeyi şark Türklüğünden mülhem olmuştu. Bütün tabloları bu bediyattan ilham alarak hakikaten Türktür.

Görene onun ancak bir Türk sanatkârı tarafından yapıldığı hissini verirlerdi. Sanatkâr terbiyesini Pariste yapmış ve aldığı derslerin hatırasını hürmetle muhafaza etmişti. Hiç kimse onun kadar şarkı ve onun güzelliğini tesbit etmemişti. (1867) Paris'te (1873) Viyana, (1891) Berlin, (1893) Kolombiya, (1909) Münih sergilerine iştirak ve eserleri altın madalyalarla taltif edilmişti.

Mezarlıkta kadınlar, isimli Fransa hükûmeti tarafından satın alınan tabloda ne kadar fevkalâdelik vardı. İki müslüman kadınının teessür ve elemeleri etrafındaki eşya ile ne kadar iyi tertip edilmişti. Bu tablonun önünde artis ruhu, arkasında mutekit ruhu his olunmaktaydı. Tür-

benin çinileri, duvardaki güzel hatlar, mimari süsler, tavandan inen lâmba Çelebi sultan Mehmedin Lâhti üzerindeki şal, Kabri başındaki kavuğu. büyük şamdanlar tablu kompozusvonuna Hülyavî bir his veriyordu. Bütün bu heyecanlar, tahlil edilmiş, en ufak teferruatı ağırlayıcı kadınların yüzlerinden doğmuştu. Aynı teferruat merakı Bursada Yeşil camide, tabluya başka bir intiba veriyordu. Orada bir şeyh tarafından seyyah dervişe Kur'an okunduğunu gösteriyordu. Burada bütün dekor ziya içerisinde, sütun, şamdan ve mermerler şeyhin cübbesi ve iki şahsında sarıkları beyazdır. Gerideki büyük bir gölge lekesi bu beyazlığı daha ziyade artırıyor.

Şeyhin ağzından çıkan Mukaddes kitabın sözleri her tarafa şualar neşrediyor. Camiden çıkan Şerif, dekorun ahengi ile şahısların ruhiyeti, piskolojisi birbirile teylif edebilen aynı sanat tablolarındı. Berlin müzesindek halıcı acem tablosu önünde renklerin karışmasından gözler adeta kamaşıyor. Tahran halıları kadim çini vazolar, inikaslı madenlerin altın ve gümüşle süslenmiş pirinç Miferler, Sedefle kakılmış silâh kapzaları üzerine zengin bir paletin karıştırılabileceği renklerle sanat ve maharetle dağılmıştı.

Hamdi, mazinin fena ananelerini yıktı. Türk kadınının adetlerini ve hayatını müteaddit şekillerde çizmişti. San'atkârın kadın ruhundan aldığı ilhamları mezarlıkta kadınlar, okuyan Hocâ adlı tablolarındadır. Cami kapısında, at meydanında tenezühte kadınlar, Sultan Ahmet camii methalinde kadınlar ismindeki üç tablosuda Feminist noktasından kıymetli vesikalardı.

Bu tabloları bir Türk ressamı, Türk kadınına tazim ve tehayyül ederken bu eserlerden kostümleri ahengi, tekmil hayatın hareketleri mükemmel bir şekilde peyzaj dekoruyla hemahenkti. Okuyan hoca, tablosu san'atkârın tanınmış eserlerinin en güzellerindendi. Fransaya jozef kendi hususî kolleksiyonu için satın almıştı. Bütün dikkat bu eserin tesrimine hasredilmişti.

Mineli tuğladan bir oda içerisinde bu hoca etüdü dizi yerde önünde Türk tarzı kitap konacak rahle üzerinde açılmış bir kitabın mütaleasıyla tamamen meşgul ve dalgın bir haldedir. Solunda parlak şaşaalı renkli bir halı üzerinde müracaat edeceği dağınık el yazması kitaplar, arkasında küçük kanatsız bir dolap içerisinde sıralanmış diğer yazma kitaplar vardır.

Dirseğini dayamış eli alnında çalışıyor. Oda bir pencereden giren güneş zıyalarıyla aydınlanmaktadır. Hamdi, şarka ait manzaraları tasvir ve tersimde mahareti olan bir enteriyördü. Pek haklı olmak üzere onun Türk muhasır ressamlığında, bu kadar az müddet zarfında, bu kadar büyük bir terakki göstermesinde pek büyük bir şeref hissesi vardı. Halil paşa hakikaten san'ate sadık kalmış nadir simalardan biri idi. (1859) de İstanbul'da dünyaya gelmişti Resim için kalbinde daima bir muhabbet besliyordu. Halıcı oğlundaki topçu mühendis mektebinde tahsilini hitama erdirdikten sonra, Saraya yaver oldu. Askerî Tıphiyede resim muatlimliğinden (1874) de Pariste Bonapart caddesindeki akademeğe gönderildi. Orada Jerum ve Kustabuljenin yanında tahsil ediyordu. Ona bir gün kendi tuvaleri üzerinde bol bol sarfedeceği harikulâ-

de hazinelerin zengin Paleti öğretilmişti. (1889) de açılan umumî sergiye kendisine kıymetli madalyalar kazandıran tablolarını gönderdi. On-
dan sonra, diğer Paris sergilerine iştirak etti. Paris'te Snjelizede bir
çok tablolarını teşhir etti. Onu son defa olmak üzere yine Fransa'da
(1909) sergisinde görüyorum.

Kadın etüdü, köy evleri gibi bir tablo serisi ve eskizlerini gönder-
mişti. Ziyaretçilerini hayretler içinde bırakıyor, Türkiyenin Güzel sa-
naflara yabancı olmadığını memnuniyetle söyletmeğe sebep olmuştu.
(1888) de İstanbula avdet eden Halil paşayı Harbiye mektebinin resim
muallimliğine tayin ettiler. 4 sene İstanbul sergilerinde faaliyet gös-
terdi. Teşhir için gönderildiği tabloları dikkati celbetti. Ressamın şö-
retini günden güne ziyade ediyordu.

(1907) de Senayii nefise mektebi Juri heyeti Reisi Ahmet Ali Paşa
vefat etmişti. İstanbul sanatkarları Halil paşayı bu Riyasete intihap et-
mek arzusunda bulundular. Maarif Nazareti bu intihabı kabule şayan
gördü. Şimdiye kadar, teşhir ettiği bütün levhalarda en ziyade kıyıları
tercih ettiğini görüyorum. Boğaziçi sema ve denizini pek iyi anlıyan,
bu sema ve denizin şaffaflığını eserlerinde tamamiyle hissettiren bir
sanatkârdı.

Hamdi, ne kadar iç ressamı ise Halil paşa o kadar Tabiatı, kıyı, deni-
zi, güneşi arayan bir ressamdı. Vücuda getirdiği kır levhaları ve su
manzaraları hakikaten bir muvaffakiyetle ibda edilmişti. Bu eserlerin
önünde duran kimse, sanatı ve ressamı hayretle temaşa ediyordu. Pa-
riste bir çok senelerde tahsil ettiği derslerin yalnız şark tabiatına tem-
silile husule getirdiğine kanaat ederdi.

Halil paşa yorulmak bilmeyen mesaisini ikiye ayırmıştı: Birisini
derslerine diğerini Boğazın baygın suları üzerisindeki yalısında tuvalle-
lerini fırçalamağa hasrediyordu. Büyük bir say içinde geçen hayatında
resim edebiyatına nümune olaçak pek kıymetli eserler hediye etti. Ba-
zılarını (1902) ve (1903) de Beyoğlunda açılan sergide teşhir etti. Bil-
halsa, ihtisası sahil mevzularındaydı. Onu tanıttıran eserlerinin bu hu-
susiyetidir.

İstanbulun tabii güzelliklerine bir kat şirinlik veren mai suların
pek ince ve samimî bir fırça ile söyliyordu. Meselâ: Bu levhalardan
dalgalar adını verdiği bir tablosu ne kadar bir şairce manzarayı tasvir
ediyordu. Bostancı sahili, şark denizleri şiirinin bir parçasıydı. Şaffaf
altun mai renklerin akisleri içinde suların hareketi ve tatlı bir deniz
kokusunun etrafa yaydığı serinlik pek iyi duyuluyordu.

Yine sahil resimlerinden Çengel köyü levhasında Şark sularını şef-
faiyeti daha mütakâmil bir fırçanın serptiği renklerle yaşıyordu. Harp
senelerinde ve onu takip eden diğer senelerde Galata sarayı sergile-
rinde ustadı başta görüyorum. Aynı mahalde Ekispoze ettiği Çengel kö-
yü sahili diyebilirim ki serginin en güzel ve yüksek eserlerindendi.

Türk ressamlığının garpte tanınmasına çalıştığı gibi, memleketimizde
yeni resmin terakkisine Ahmet Ali ve hamdi ile birlikte yaptığı hiz-
meti tekrara lâyıktır. Halil Paşa ressamlığımıza şeref veren bir kaç
nadir üstaddan biri idi. (1930)de ölmüştür. Yarım asırdan fazla hayatı-
nı, yalnız sanat heyecanları arasında geçirmişti. En son anına kadar
bu sadakati gözetmiş ve eserler vücuda getirmekte devam etmişti.

Mevlâna Celâlettin-i Rumî

VE

Muasır Hads Felsefesi

Yazan : M. Muhlis Koner

(32 inci Sayıdaki makalenin sonu)

Sofiyeye dediğimiz şark feylesoflarının görüşleriyle garp idealistlerinin
fikirlerini yukarda gösterdik. Bunlardan: Ayrıca bir madde âlemi kabul
ettiği halde yine onun varlığını izafî sayan, hakikî illeti Allaha vere-
rek her şeyi bir vasıta ve bir sebep olarak gören ve hiç bir şeyde zati
fâiliyet kabul etmiyen malbiranş; tabiat, Allahın tam bir tecellisidir,
diyen ispinoza, eşyanın hakikatı bizim tarafımızdan idrâk edilmekle
kaimdir, âlemin fikir haricinde bir varlığı yoktur diyen Barkley; nihayet
ilmin, dış şuurun ancak kısırla uğraşabileceğini, aklın ve tecrübenin
mutlak varlığı bilemeyeceğini söyleyen Bergson; hep aynı fikrin müda-
fileridir ki nihayet Mevlâna Celâlettini Rumî'de aynı görüş ve duyuları
daha çok evvel beyan etmiştir. Şimdi gelelim münasebet meselesine:

Mevlânanın :

بند معقولات امد فلسفی

شہسوار عقل عقل امد صبی

Mesnevî Cilt: 3

تومشو غره بلمش عهد جو

علم چون قشربست عهدش مغز او

Mesnevî Cilt: 5

Birinci beyitte feylesofun makulata saplanıp kaldığını halbuki mutasav-
vifenin akli küllin şehsuvarı olarak merhaleler aldığını ve ikinci beyitte
ilmin ile mağrur olma, ilme aldanma, ahit ara!.. İlim dediğimiz kışır
gibidir, onun içi ahittir. İfadelerile Bergsonun: Zekânın bizzat kendini
bırakarak dış ile uğraştığını ve bunun için zaman ve mekânın çerçevesi
içinde kısırlaşarak hürriyetini kaybettiğini ve ilmi bilgilerimizin ancak
sathı mütalea edebileceğini söylemesi aynı noktanın müdafaasından
başka bir şey değildir.

İzafiyet ve zaman ve mekân meselelerine gelince: Bergson ve zamanımızın en büyük riyaziye ve fizik âlimi Rolativist Aynıstayn izafiyet ve zaman ve mekân meselelerinde aynı bizim mutasavvife gibi düşünüyorlar. Aynıstayn, zaman ve mekân mefhumlarının müstakil olarak düşünülmesine imkân olmadığını ileri sürer.

Meselâ: Bir saniye evvel üzerine şu satırları karaladığım şu kâğıt ve ben bir saniye sonra kâinatın aynı yerinde sabit duruyor muyuz?... Hayır, bir saniyede arz fazada otuz kilometre mesafe katetmiştir. Güneşteki bir rasıt beni ve kâğıdı aynı yerde göremez. Biz bunu burada böyle görüyoruz. Şu halde mekân dediğimiz izafî olduğu gibi mekânın ayrılmaz bir imtidadı olan zaman da izafidir. Şimdi Mevlâna'nın :

زیر وبلا پیش و پس وصف تست
فی جہا ذات جان روشنست

Mesnevî Cilt : 1

Beyti de aynı noktayı gösteriyor. Aşağı yukarı, ön ve arka tenin vasfıdır. Asıl hakikî hayat içinde taraf yoktur. Ne yüksek görüş... Ten ile çevrelenmiş mahdud bir varlık içinde elbette taraflar, mekânlar vardır. Fakat kâinatı ihata eden can için böyle mefhumlar tasavvur olunur mu?..

Elhasıl Sofiye kendi tabirlerince (hal), dedikleri manevî bir zevk içinde hayatın ve bütün kâinatın aslını görmüşler ve bizim var zannettiğimiz şeyleri onlar madum ve madum gibi anladığımız asıl ruhu onlar var olarak seyretmişlerdir. Netekim Cenabı Pirin :

نقی را اثبات می نپدا شتیم
دیدہ معدوم بینی داشتیم

Beyti bunu ve yukardaki iddiaları tamamiyle parlak bir şekilde göstermektedir. Bizim var dediğimiz şeyler bize göredir. Hakikatte bunlar mâdumdur. Asıl varlık bu görüşün, maverasında bir dideye muhtaçtır.

Şuraya kadar mutasavvife ve bilhassa tasavvuf âleminin hakikî şehsuvarı Cenap Pirin yüksek tasavvufîle Bergson ve diğer feylesofların ilim felsefesini şöyle bir mukayese yaptım. Netice olarak şurasını söyleyeyim ki her iki felsefenin yolları birbirinden büsbütün başkadır. Garp felsefesinin tuttuğu ilim metodile hiç bir zaman garp filozoflarının eriştikleri hakikate vasil olunamaz. İlim erbabı nihayet makulâta dayanarak elde ettikleri malûmatı zihni bir terkip yapmak suretile hakikate doğru ilerlemek cehdinde bulunmaktadırlar ki asıl gayeye bununla varılamaz. Fakat şöyle bir teşbih ile ifade edelim. Bu mesai, hakikatın kendini bizzat gösterse bile bir Siluetini, alaca karanlık bir hüviyetini irae eder ki ilmin kıymeti de nihayet budur. İlim hâdiselerden mahiyete ulaşmak cehdini yaparken tasavvuf bizzat hakikatın içinde müstağrakıtır.

K O C A İ L İ

M. Niyazi Erenbilge

Kocaili Akdenizin açık renkli ve dağınık yer biçimleriyle karadenizin kesif ve kütleli, ratıp ve karanlık eşkal ve avarızı arasında bir intikal sahasıdır. Gerçi jeolojik yapısı ve iklimi itibarile Şimali Anadolu aksamından madut isede bilhassa Marmara denizinden içerilere doğru uzanan çöküntülerle parçalanmış olduğundan Ak denizin iyik rüzgârları bu çöküntüleri takip ederek içerilere sokuldukları gibi ruha ferahlık veren makilerle zeytinliklerde zarif bir surete dallanarak ta şarkdaki koyu yeşil ormanlar alanına kadar ilerlerler. Kocaili, sanki dağlarla vadilerinde ağır ve kesif büklümlemlerle kırışan bir orman örtüsü sürükliyor ve eteklerinde ilâhların altın renkli ördekleri oynayormuş gibi bir his vermektedir. Hemen her tarafta Kara denizin nemli rüzgârları hakimdir, kışın dağların yamağlarına bol yağmur yağar, o kadar, ki şimalde ve şimali garbide yıllık yağmur miktarı 600-800 m. m. yi bulur. Yalnız cenup şarkide Kara denizin tesiri kalmayup yayla iklimi kendini gösterdiğinden burada yağmurlar daha ziyade ilk bahara inhisar etmekte ve ormanlar yerine fundalıklar kaim olmaktadır.

İşte Kocailinin manzarası : Garpde ziya ve cila, deniz kıyısında renk renk yelkenli kayıklar, büyük ölçüde ziraat inkişaf etmiş ipek böcekçiliği meyve bahçeleri ve bağların yeşil kucığına gömülmüş köyler ve kasabalar; şarkta Sakarya vadisinin ötesinde ise sislerle kaplanmış büyük ve muhteşem ormanlar ve bazı sapa, münzevî vadilerde yeni kurulmuş bir takım muhacir köyleri. Bu ormanlarda ayılar devrilmiş ağaç gövdelerini gemirir ve yine bu ormanların daimî karanlıkla rında uluyan kurdların sesleri duyulur. Bilâkis ötede, garpde lokomotiflerin ışıkları köy ve kasabaları kırmızı kiremitli damları ve meyva bahçeleri üzerinde uzun akisler peyda ederek kayboluyor. Bununla beraber Kocailinin her iki parçasını, yani şark ile garbi birbirine bağlayan rabitalar yok değildir, çünkü garpdeki körfezlerle göller iki vadi zenciri halinde şarka doğru uzanırlar: Biri İzmit körfezile Sapanca gölü çöküntüsüdür, ki zengin Adapazarı Düzce ve Bolu ovaları ve eski posta yolu ve Kızılırmak vadisi üzerinden Samsunu boylar, diğeri Gemlik körfezi ve İznik gölü çöküntüsü olup Göynük vadisile Mudurnu suyunun yukarı mecrarasını devam ettirir. Garp-Şark istikametinde uzanan bu hatlar Kocailinin iklimi sert olan şark kısmının mutedil bir ıklime malik bulunan

garp kısmının tesiri altında bırakmıştır. Münakalat hep bu hatları takip etmekte ve binaenaleyh Anadolu demir yol şebekesinin mühim bir kısmı bunlardan istifade etmiş bulunmaktadır. Halbuki buna mukabil şimal - cenup istikametinde uzanan yollar büyük engellere maruz kalmaktadır.

Kocailinin ilk ahalisi Etilerdi, sonra Tirakyadan göç eden Bitinyalılar onları sahillerle ovalardan uzaklaştırmışlarsada dağlarda Etiler uzun müddet mevcudiyetlerini muhafaza etmişlerdir. Kocaili siyasî istiklâline ancak milâddan üç asır evvel Nikomedyâ prensleri zamanında nail olmuş ve bu isiklâli Roma imparatorluğunun bir vilâyeti haline gelinceye kadar devam etmiştir. Keza vilâyet iken de imparatorluk Romasında Anadolu'nun naklet merkezini teşkil eylemiş, hatta merkezi olan Nicomedi, yani bu günkü İzmit, Büyük Kostantin İstanbulu paytaht ithaz edinceye kadar hükûmet mükarri olmuştur. Kocaili sonraları, yani Bizans imparatorluğunun Müslümanlara karşı son hudut bölgesini teşkil ettiği zamanlarda dahi tekrar büyük bir rol oynamaya başlamış, İslâm - Bizans harplerinde bilhassa İznik kal'ası temayüz eylemiştir. Son yıllarda yığın halinde yerleştirilen muhacirler bölgenin büyük ölçüde inkişafını hızlandırmış ve demiryolunun buralardan geçmesi Kocailiye kuvvetli bir münakale bel kemiği temin etmiştir.

İstanbul boğazının öte tarafında eski jeoloji devirlerinde kıvrılaşıp ve Çatalcadan başlayarak Kocaili yarımadasında devam eden Devon şistleriyle kalkerleri bu yarım adanın ortalarına ve şarkına doğru tıryas Kabaşir devirlerine ait tabakalar altında kaybolurlar, ki bu tabakalar daha ötede garpte çoktan aşınmış, yalnız bazı parçaları gayet sert ve mukavim Kuvarzitlerden teşekkül ettiği için yüksekde kalmış olan eski bir kütlelerin artıklarıdır. Kocaili yarımadası ortasile kenarları arasındaki fark ve tezaad dolayısıyla Anadolu'nun adeta küçük bir örneğidir. Yarımada'nın Karadeniz kıyıları yalnız kışın değil, hemen her mevsimde yağmur aldığı gibi İstanbul Boğazından Sakarya vadisine kadar gür ve taşkın ormanlarla kaplı olup korularla bezenmiş yamaçlar ve ormanlar köklenerek açılmış tarlalarla denize doğru alçalır. Bu kıyılarda köyler ve çiftlikler el ele, omuz omuza vermiş, elma ve şeftali ağaçlarının yeşil kubbeleri altına gömülmüş, mısır tarlaları ve mezarlıklarla çevrilmiştir. Ve üzerlerinde meşe ağaçları hışıldamaktadır. Denizden esen rüzgârların hakimiyeti dolayısıyla ekseriya kıyılara yanaşmak mümkün değildir. Ve kıyı Kumulları (eksibeler) koca yemiş ve pürnar meşeleri arasından beyaz dalgalar halinde içerilere doğru sokuşurlar. Ormanlardan ağaç kömürü istihsal olunup manda arabalarıyla küçük Şile limanına gönderilir. Kocaili yarımadasının iç taraflarında, yani kuvarzitlerle bunların ufalanmasından hasil olan kısır kumlar ve karşılaşmış kalkerler üzerinde evvelce zan ve tahmin olunduğu gibi efsânevi ağaç denizi yerine hafif dalgalı yeknesak bozkırlar hakimdir; bu bozkırların ilk baharda çiçeklenen nebatları arasına kayın, kestane pürnar mişesi ve eğrelti otlarından müteşekkil ormanlarla fundalıklar burunlarını sokarlar. Kocailinin pek eski zamanlarda ihtimalki o kadar kurak olmayan iç tarafları daha çok ormanlıktı; bugün ise ağaç altla-

rile sarmaşıkları ihtiva eden ormanlar dağların tepelerine ve diblerinde ırmakların yüksek sazlar arasında tembel tembel akdığı vadilere inhisar etmiştir. Kocailinin iç taraflarında yalnız çobanlar koyun ve keçilerini otlatırlar.

Cenupta Yarımada renk renk minelerle bezeli bir çerçive içindeki gök yakutunu andıran İzmit körfezine doğru pek parçalı eteklerle alçalır, güneşli yamaçlarla rüzgârlara karşı muhafazalı vadilerde makilerle zeytinliklerin bozuntıarak yeşil cilalı renkleri parıldar; omuz omuza sırt sırta yaslanan tarlalar, köyler bahçeler ve villalar pek ziyade verimli olan ve yalnız kış mevsimlerinde nemlenen killi şistler ve muntekil sahralar üzerinde genişleyüp inkişaf bulmakta, gıdalarını kısmen, balıkca zengin denizden almakda sebze ve meyvelerini demir yolu vasıtasile İstanbul pazarına sevk etmektedirler. Yukarılarda dutlukların ve handan körfezin üstündeki mezarlıklarda serviler yükselir. Marmara cihe-tinde Kızıl adalar (vedane) denizin lâcivert sathına serpilmiş birer kırmızı yakut gibî görünürler. Şist ve kuvazit'lerden müteşekkil olan bu adalar çamlar ve makilerle örtülmüş olup İstanbulun sayfiyesini teşkil ederler.

Kocaeli'nin şark tarafı iyice iskân edilmiş tebeşirli bir yayla olup geniş vadilerle Sapanca gölüne doğru alçalır, bu göl dördüncü zaman başlarında İzmit körfezinin iç köşesini teşkil ediyor ve Sakarya nehri buraya akıyordu; bilâhare nehrin getirdiği allüvyonlarla bugünkü göl vücut buldu, daha sonra gölün sathı yükselerek Sakaryayı şimali şarkıye Karadenize akmağa mecbur kıldı. Balıkca zengin olan Sapanca gölünün boylu boyunca Anadolu demiryol hattına güzergâh teşkil eden bataklık sahilinin nihayet ucundaki kara topraklar zengin Mısır tarlaları, dutluklar ve ağaçların çiçek açma zamanlarında beyaz bir dalga gibi gölün mavi sularını yeşil dağlardan ayıran meyva bahçeleriyle örtülmüştür. Keza bu feyizli havzayı da mes'ut bir inkişafa erdiren yine muhacirlerdir. Sapanca her yıl İstanbula külliyyetli miktarda meyva ve bilhassa elma gönderir. Mücavir ak ovanın hasılatı ise daha büyük bir yekûn tutar. Sakarya ve Mudurnu ırmaklarıyla sulanan bu ova 600 kilometre murabbai genişliğinde olup şimaldeki sahil dağlarına kadar uzanır, Kocaeli'nin en mühim ziraat merkezidir. Kerestesi, tereyağı, patatesi ve ipeğile meşhurdur; Adapazarı ovanın tam ortasında bulunmaktadır. Kasabaya bu ismin verilmesinin sebebi ilkbahar aylarında sokakların su altında kalmasındandır. Sanayii, dokumacılık, doğramacılık, mobilyacılık ve konduracılıktır.

Sapanca ve İzmit çöküntülerinin cenubunda horst şeklindeki yaylalardan biri, samanlı dağları, yükselir, etrafı faylarla çevrili olan bu yayla cenupta İznik çöküntüsüne iner, keza bu çöküntü de yeni jeoloji devirlerinde vücut bulmuş bir sıra yaylalar silsilesile Bursa havalisindeki havzalar bölgesinden ayrılır. Dağlar umumiyetle orta yükseklikte olup çok yerde dik ve sarp yamaçlarla yükselirler. Bu yamaçların üzerinde derelerin getirip yığdıkları büyük birikinti mahrutlarını makiler, daha yukarıki kısımları kayın, meşe, kara ağaç ve çınar gibi yazın yeşillenen ağaçlardan mürekkep ormanlar örter, en yukarılarda ise çam-

lar karanlık ve kesif bir kuşak teşkil ederler; çünkü hemen her tarafta yağmurlar boldur. Fakat çökük yerlerde, ovalarda yakın havzaların meyve ve hububatı yetişir, keza buralarda da son 50-60 senedenberi feyizli ve bereketli bir ziraat başlamış ve Cumhuriyet devrinde bir kat daha verimini arttırmıştır. Halk ziraatle, ipek böceği yetiştirmekle, hattâ bir az da balıkçılıkla geçinir. Yüksek kısımlarda nebatlar âlemi kadar ekonomik hayat da sönüktür. Yalnız kömürcülükle odunculuk oldukça mühim bir kazanç temin etmektedir.

Sakarya vadisi gerek iklimi ve gerekse nebatî hayatı itibarile Kocaeli'nin ormanlık olan şark kısmına doğru bir intikal sahası teşkil etmekte, hattâ nehrin doğu kısmında kurak İç Anadolu yaylasının yakınlığı bile kendisini hissettirmektedir. Yayla şeklindeki dağlar Sakaryanın boylu boyunca uzanan vadisile onun devamı olan kırmır çayına doğru geniş yamaçlarla alçalırlar. İlkbahar yağmurları (yıllık miktarı 400 m.m. i geçmez) bu yamaçlar da ancak bozkırlarla fundalıklara hayat vermişlerdir. Ormanlar ise tek tük adalar şeklinde şuraya buraya dağılmışlardır. Kırmır vadisinde renkleri kederengiz bir surette değişen çıplak kayaların arasında bazı havzalar sıkışmış olup yeşil ışıklar ve yeşil nakışlar bu havzalarda ziraat yapıldığını haber verirler. Eski İstanbul - Ankara posta yolu üzerinde vaki Beypazarının asma dallarile örtülü düz damlı evleri ve sokakları meyva ağaçlarının yeşil kubbeleri altında kaybolurlar, Sakarya vadisinin mücavir kısmında dahi manzara değişmeyip aynıdır. Hattâ sayıları az olan köyler arasında irtibat bile yoktur. Bu köyler daha ziyade cenuptaki sarp dağlar üzerinden Anadolu demiryolile münasebette bulunurlar. Hattâ bu iki vadi parçası gerek iklim, gerek manzara ve ekonomik hayat itibarile Kocaeli'den ziyade Ankara yaylası evsafım gösterirler. Nitekim Kırmır vadisinde Tiftik keçilerinin yetiştirilmekte olması buna bir delildir.

Koçaeli'nin çizgileri ancak Sakarya nehrinin garp kısmında, Kızılde-reden itibaren, görünmeğe başlar. Denizin yakınlığı dolayısıyla yağmur mevsimi pek erken gelir. Dereter yan taraftaki yaylaların yamaçlarını yeşil nebatlarla örtülü tabla şeklinde bir takım kitlelere ayırırlar. Bu kitlelerin alt kısımlarında köyler sıralanmıştır. Sakarya vadisinin tabanı açılıp birbuçuk kilometre genişliğinde bir ova halini alır, zengin ve verimli toprakları Du, İncir, Ceviz ve Kiraz ağaçlarının teşkil ettiği yeşil çardak altında hemen hemen kaybolur. Bu ağaçların arasında bağlar da yetişir. Ve Sonbahar mevsiminde güneşli yamaçlarda pamukların beyaz kozalarının parıldadığı görülür. Hattâ yüksek teraseler bile ekilir, çünkü çok yerde civar derelerden açılan kanallarla buralara kadar su sevk olunur. Fakat buna rağmen halkın refahı o kadar ileride değildir, çünkü ihracat mahduttur; sağda ve solda plato biçimindeki tirakitli dağlar bin metreye, hattâ daha yüksek irtifalara varmakta ve bunların üzerinden tek tük patika yollar geçtiğinden demir yolunun yakınlığı burada hissolunmamaktadır.

Fakat Sakarya vadisinin en zengin ve bereketli kısmı nehrin iç yaylaları katedip sahildeki dağların arasına girdiği zaman çevirdiği büyük kavisten itibaren başlar. Burada yağmurlar miktarlarını adım adım arttırlar, yeşil fundalıklar tepelerden aşağılara doğru sarkarlar ve çok geçmeden kesif ve karanlık çam ormanları yamaçların sert ve vahşi kayalarını örterler. Vadi çok yerde büyük havzalar şeklinde genişler, bilhassa Lefkenin alt tarafında meyva bahçeleri, damları kırmızı kiremitlerle örtülü evler, gacırdayan su değirmenleri, dikkat ve itina ile ekilmiş tarlalarla doludur. Bağlar, ipek böcekçiliği, pamuk ziraatı ve bunların yanıbaşında hububat tarlaları, sebze bostanları büyük bir kazanç temin ederler. Bunların mahsulleri trenle İsianbula gönderilir. keza Sakaryanın birer kolu olan Göynik ve Karasu vadilerinde dahi ekim alanları geniş olup ormanlar ve mer'alarca zengin horst şeklindeki dağlara kadar uzanırlar. Çok yerde bu vadiler birer bahçe halindedirler; bunların yeşillikleri arasında bazı müsait noktalarda, bilhassa şimendüfer istasyonlarının yanıbaşlarında birkaç iskân noktasının yükseldiği görülür. Meselâ Söğüt (1), Bilecik (2) ve Geyve gibi.. Sakarya nehri gemilerin işlemesine elverişli değildir, çünkü taşma zamanlarında akışı pek hızlıdır, buna mukabil yaz mevsimlerinde suları azalmaktadır, yalnız aşağı mecrasında civardaki ormanlardan kesilen odunlar sal halinde yüzdürülerek Karadenize indirilmektedir.

Kocaeli'nin şarkında yayla şekli daha geniş ölçüde göze çarpar, çünkü burada çöküntüler zayıf olup vadi şebekeleri içinde kaybolurlar. Ekseriya dar ve derin boğazlarla bir takım kitlelere ayrılmış olan yaylalar kademeler teşkil ederek düz tabanlı vadilere doğru inerler. Bu vadilerin üstünde dağlar kubbeleri ve yuvarlak tepeleriyle adeta yekdiğerine baralel silsileler halinde görünürler. Burada da irtifalar, ortalama olarak, garptekiler kadardır. Yayla şeklinde bir çok dağlar 2000 metreyi bulurlar. Meselâ 2500 metre irtifandaki Aladağ (bu dağın tepesinde karlar yaz mevsimine kadar eksik olmaz) ve geniş kubbeli Bolu dağ gibi. Yağmurların bol olması dolayısıyla dağlar baştan başa gür ve taşkın ormanlarla kaplanmıştır. Bu ormanlarda Karadeniz kıyılarındaki dağları süsleyen yapraklarını döken ağaçlardan tutunuz da Mersin, defne, katmerli zakum gibi ağaç altlarına ve iç tarafların kayın, gürgen ve çamlarına kadar her nevi ağaç bulunur. Aylara rastlanan ve odun kömürü istihsal olunan bu ormanlarda esas ahenki şimal rüzgârları teşkil eder ve pek derinlerde akan bir dereciğin ruhu okşayan zemzemesi nadiren ormanların içine aks eyler.

Eğer Kocili garpten şarka uzanan çöküntüler ve vadilerle parçalanmış olmasaydı iptidai kahrırdı. Çöküntülerin en mühimleri Düzce ovasile

(1) - Osmanlı devletinin ilk an'aneleri Söğüt ve Bilecik kasabalarile sınıksı bağlıdır. Söğüt Osmanlı devletinin beşiğidir. Konya Selçukileri tarafından Uc beyi yapılan Ertuğrul burada yaşamış ve burada ölmüştür. Bileciği Osman Gazi zaptetmiştir. Son zamanlarda bu şehir mühim bir ibekçilik merkezi olmuştur. Yunanlılar ric'atte Bileciği baştanbaşa tahrip etmişlerse de Cumhuriyet devrinde yeniden bina edilmiştir.

bu ovaya açılan tabî vadiler ve Bolu - Göynik çöküntüsüdür. Kucaklarında büyük bir feyiz ve bereket taşıyan bu çöküntüler ziraatın, iskân ve münakalatın mühim birer şah damarıdır. Ormanların siyah perdeleri ve dağların yalçın kaya duvarları arasında sıkışan bu vadi ve çöküntüler zümrüt ışıklı bahçe ve çayırları, sevimli ahşap evleri ile ormanlar denizinin adeta birer güneşli adasını teşkil ederler. Ekim alanlarının pek ziyade dağınık olması dolayısıyla bu havalide büyük şehirler vücut bulmamıştır. Yalnız bahçeleri çok, kereste ve ev sanayii ileride olan Bolu mühim bir rol oynamaktadır; Çünkü Sakaryanın dirsek çevirdiği noktadan başlayıp Mudurnuyu takiben gelen yolun İstanbul - Amasya posta yolu ile birleştiği noktada bulunduğu gibi hububat, kereste ve hayvanca zengin olan mülhakatının da bir pazar yeri ve ihracat merkezidir; onun içindir, ki Adapazarından Boluya bir şimendifer hattının uzatılmasına lüzum görülmüşse de henüz inşasına başlanmamıştır.

Dr. Azmi Avcioğlu

İ. Hakkı Koman

Maarif Vekâleti Kütüphaneler müdürü Hasan Fehmi Turgal'dan sonra Mecmuamızın muharrirlerinden ve Halkevimizin İctimaî Yardım şubesinin faal azalarından Doktor Kaymakamlığından mütekait Azmi Avcioğlu'nu da 6 kânunusani 1942 tarihinde kaybettik. Vefatında yetmiş iki yaşlarında idi.

Doktor Azmi Avcioğlu, oniki senedenberi Konya'nın içtimai hayatına cidden her türlü mânasile hizmet etmiş bir zat idi. Onun tababet hayatı bir meslek halinde başlamış ve bir fazilet hâlesi içinde hitam bulmuştu.

O, parasız baktığı yoksul hastaların doktoru değil, merhametli, güler yüzlü dostu ve müşfik babası idi. Ona kaç defa kışın en şiddetli soğuklarında ve yazın kızgın sıcaklarında Konya'nın en hücre köşelerinde, fakir ve kimsesiz hastalarına ya muayeneye veya ziyarete giderken veyahut dönerken rast gelmişim. Artık yürüyemiyen ve âdeta ayağını güç halle sürüklerken bile bu vicdanî vazifesini bırakmayan doktor Azmi Avcioğlu vatanî ve millî vazifeleri her şeyin üstünde tutardı.

Ferağat, vatanseverlik ona babasından merus idi.

O, büyük vatanperver, büyük edip, büyük şair merhum Namık Kemal'in, "Vatan yahut Silistire," sinde bahs ettiği, düşman cephanesini ateşleyen Abdullah Çavuşu, kale burcundan sarkıtan üç kişiden biri olan askerî kâtiplerinden Ali Rıza efendinin oğlu idi.

Doktor Azmi, İstanbul'da Soğuk Çeşme Askerî Rüştiyesini ikmal ile Kuleli'deki Askerî İdadi Tıbbiyeye devam etmiş ve 1307 rumî sene-sinde Sarayburnundaki Mektebi Tıbbiyeye girmiş ve burasını da 313 mayısında bitirerek yüzbaşılıkla Trablusgarbe ve 320 de Fizan'a giderek dört yıl kalmıştır.

Fizanın merkezi olan Merzukta askerî vazifesinden başka belediye tababeti, maarif müdürlüğü vazifelerini de fahriyen ifa etmiş, burada ilk defa bir mektep ile, bir belediye eczanesinin kurulmasına muvaffak olmuş ve bu mektepten birçok talebe yetiştirmiştir. O sıralarda burada ahrarane fikirlerinden dolayı menfi bulunan ve genç yaşta vefatı Türk ve İslâm fikir âlemi için büyük bir ziya teşkil eden hemşehrim Filibeli Şehbender zade Ahmed Hilmi merhumla Bahriye zabitanından olup Türkiye Büyük Millet Meclisinde meb'us bulunan Aziz Sami Çölgeçen gibi fikir adamlarile arkadaşlık etmiştir.

Meşrutiyette Haydarpaşa hastanesinde çalışmış, 327 de Yemene asker götürmüş, avdetinde binbaşılıkla Karadeniz boğazı ağır topçu alayı ve müstahkem mevki baştabipliklerinde vazife görmekte iken umumî harpte Gelibolu yarımadasındaki altmışıncı fırka baştababetine tayin kılınmış ve 334 Temmuzunda da kaymakam olmuştur.

Mütareke esnasında fırkasile birlikte Şarköy, Keşan ve Uzunköprü mintakasında bulunduğu sırada Yunanlıların Şarkî Trakyayı istilâsı üzerine bazı arkadaşlarıyla birlikte Bulgaristana geçmek mecburiyetinde kalan Doktor Azmi Avcıoğlu üç ay sonra sivil tabip pasaportile İstanbul'a dönmeğe muvaffak olmuş, bir müddet açıkta kaldıktan sonra umum Sıhhiye depoları teftiş heyeti ve sonra da Tarih-i harb-ı sıhhi endümeni riyasetlerine tayin edilmiştir.

Millî hükûmetin teşekkülünden sonra Konya'da Erkânı harbiyei umumiye tarih-i harp kısım-ı sıhhi âmirlîği vazifesini görmekte iken 339 senesi teşrinisanisinde tekaüt olmuştur.

Harp zamlarile beraber askerî hayatı 39 senedir.

Bundan sonra Karaman Belediye tabipliğinde altı yıl hizmet edip 1930 Milâdî yılının kânunusaniisinde Konya belediye tababetine getirilmiş ve burada tek başına çalışırken 65 yaşını doldurduğu için vazifesinden affedilmiştir.

Bunu müteakip Konya'daki Gedikli Erbaş Orta mektebinin doktorluğunu da bir müddet ifâ etmiştir.

Konya'daki dok orların en eskisi olduğu için "Şeyhuletıbbâ" diye tebciil ettiğimiz Doktor Azmi merhum, Mintaka otibba edası reisliği ile Talebe Yurdunun de fahri doktorluğunu yaptı.

Son günlerine yakın ihtiyarlığından bahisle faal vazife göremeyeceğinden Halkevi İçtimai Yardım Komitesi azalığından çekildi. Halkevi idare hey'eti de hizmetlerinden dolayı kendisine minnettarlığını bildiren bir mektup yolladı ve "Ekekon," gazetesile de alenen beyanı teşekkür etti.

Karaman belediye tabibi iken mevcut Cami, Mescit, Tekye, Medrese, Türbe gibi müesseselerin tasnifi için ora Evkafınca teşkil olunan komisyona riyaset etmiş ve bu münasebetle de Karaman tarihine merak ederek, buranın coğrafi, tarihî, içtimai hayatı ile iktisadiyatı üzerine güzel bir eser vücuda getirmişti ki bunu Karaman Halkevi bastırmak üzere kendisinden almıştı. Esasen son derece halim, selim ve mütevazı olan Doktor Azmi bu gayri matbu eserini her isteyene verir, bundan istifade edenlerden bazıları da Karaman hakkında tetkikat yapmış bulunduklarından bahisle bunları kendi eserlerine geçirirlerdi. İşte bu gayri matbu, faydalı eserden bazı parçalar, Mecmuamızın 2, 8, 10, 32, 33, 34, 35 ve 36'ncı nushalarında çıkmıştır.

Hulâsa Doktor Azmi, Halkevimizin candan çalışan hadimlerinden biri idi. Birçok yıl mütevazıane çalışma ile hayatını geçiren ve bu suretle yurda değerli hizmetler ifa eden bu yüksek kalpli doktorun cenazesi karlı bir Salı gününde sessiz, sedasızca, hayatı gibi tam bir tevazu içinde toprağa gömüldü. Aziz dostumuza Tanrıdan rahmet dilerim.

FOLKLOR :

Konyalı Âşık Mehmet Yakıcı

Yazan : Raşit Usman

Âşık Mehmet, 1295 yılında Konya'nın Sarnıç mahallesinde doğmuştur. Çiftçilikle geçinen Konya'lı Bekir ağanın oğludur. Oniki yaşına kadar Sedirler mahallesindeki Mesudiye okulunda okumuş, bir sene kadar da medrese tahsili görmüştür. Babasının ölmesi üzerine "Göçü," köyündeki tarlalarını ekip dikmeğe ve bu suretle maişetini temin etmeğe başlamıştı.

Bugün altmış üç yaşına bastığı halde sağlam bir bünyeye malik olan Âşık, ufak, tefek ticaret işleriyle uğraşarak geçinmektedir. Büyük bir cönk teşkil edecek kadar koşma ve destanları vardır. Herhangi bir şahıs hakkında veya herhangi bir vak'a ve hadise üzerine irticalen konuşmalar ve destanlar tertip etmekte, bilhassa halk şairlerinin "Ayak," tâbir ettikleri kafiyeleleri sıralamakta büyük meharef göstermektedir.

Âşık, bize nazma ilk başlayışını şöyle anlatıyor :

Birgün köydeki odamızda yatırken rüyamda ak sakallı bir pir gördüm. Elinde bir sazı vardı. Ben hemen yatağımdan fırlayıp sazını yere vurarak kırdım. Buna darılmayan Pir, karşıma gelip durdu ve bana bir kadeh sundu, içtim. Ben bu ak sakallı Pirin gönlünü kırdığım için tasalanıyordum. Fakat o, bana daha ziyade yaklaşarak : "Sazımı kırmasaydın sana bu sudan bir kadeh daha verecektim. O zaman dehrî bir âşık olacaktın," deyip kayboldu. Bundan sonra bende manzum söz söylemek istidadı belirdi. İlk defa şöyle bir beyit söylemiştim :

Şairin şirini bilmiyen Âşık

Kadir ve kıymetini ne bilsin aşkın

Köyde çiftin başında, tarlada hiç durmadan birçok manzum sözler söyliyordum. Köylüler de halimdeki değişikliğe şaşıyorlardı. Fakat onların hiç birini şimdi hatırlayamıyorum. Cihan harbine kadar âşıklığımı köylülerden başka kimse bilmiyordu. O zaman üçyüz dönüm ekergesi (1)

olanları askerlikten tecil ediyorlardı. Halbuki benim ancak ikiyüz otuz dönüm ekergem vardı, bunu üçyüz dönüme de çıkarabilirdim. Fakat derdimi kimseye anlatamadım. Eski Konya Valisi rahmetli Muammer Beyin huzuruna çıkarak manzum olarak derdimi döktüm :

Beş senedir giriftarım bu hale,
İşimi etme gayri keşfe havale,
İşimi görenin işi girer kemale
Derdime derman ben sana geldim.

★

Neden Âşık keşfi istemen? (2)
Kesende paran var mı hiç demen (3)
Keşfe gitsen pilâv, tirit yemen (4-5)
Hâlîme vakıf ben sana geldim.

★

Rençberlikten buldum bugün ben tadı;
Ziraat müdürü Koçanıma bakmadı (6)
Yalvardım ise hiç yerinden kalkmadı.
Hâlîme rahm et, ben sana geldim.

★

Kime okusam dedi: «Maşaallah»
Âşıklara rıza, fisebilillah
Sen, sebep elrızkı alallâh
Derdime çare ben sana geldim.

Bu sözler Muammer beyin pek hoşuna gitti ve hemen işimi hal etti. Ben de istenilenden ziyade ekerge meydana getirdim. Bir taraftan da koşmalar, destanlar söylüyordum. Artık âşıklığım şöhret bulmuştu. Âşıklar meclisinde Gufranî gibi Konya'nın en şöhretli âşıklarile boy ölçüyordum.

Âşık Mehmet, bunları anlattıktan sonra "Bülbül," adlı lirik bir destanını okudu. Biz de onu buraya yazıyoruz :

BÜLBÜL

Bülbülüm dünyada bir güle âşık
Yanarsın bu nare pervane bülbül;

- (1) - Ekerge: Zeriyaat karşılığı olarak kullanılıyor.
(2) - İstemezsin.
(3) - Demezsin
(4) - Tirit: Ekmekten yapılan bir çeşit yemek.
(5) - Yemezsin.
(6) - Koçan: Tapu senedi.

Sahrayı âlemde durmaz ötersin;
Çıkarsın gülleri, seyrana bülbül.

☺

Ne acayıp bir hal devran edersin;
Bahçede gülleri seyran edersin;
Garip bülbül gibi figan edersin;
Seni kim tanıyor divane bülbül.

☺

Bülbülüm her yeri gülüstan ettin;
Gezdiğin bahçeyi bağ, bostan ettin;
Söyleyip âleme hem destan ettin.
Duyurdun sesini her yana Bülbül

☺

Bülbülün feryadı canlara değer;
Nerde güzel görse boynunu eğer;
Bülbülün maşuku gül imiş meğer.
Çıkarsın gülleri devrana Bülbül.

☺

Bülbülün meskeni, goncanın dalı;
Nasıl olur böyle Bülbülün hali;
Halimden anlıyau bir ehli dili.
Getirsem bir yola, erkâne Bülbül.

☺

Bülbül feryat etme bugün de geçer;
Seher eyyamında goncalar açar;
Bülbül kafesinde ne yer, ne içer.
Bildirmezsın halini insana Bülbül.

☺

Âşık Mehmet kimse bilmez halinden;
Kim anlar ki bu Bülbülün dilinden;
Ayrılır mı acep gonca gülünden;
Anlatma, halini nadane Bülbül.

Görülüyor ki bugün Âşık halinden müştekidir; fakat bunu nadana anlatmağa bile asla razı değil..

Garbî Asya ve Anadolu Akvamı

Kadimesinin Din Tarihi

Yazan

Naci Fikret Baştaç

(Baştarafları Bundan Evvelki Sayılardadır)

Mağbudun ve onun san'atlerinin isimleri her Nahiye'de, hattâ her şehirde değişir. Fakat Mağbuda verilen isimlerin hepsi de «Kuvvet, kudret ve hakimiyet» manâlarını ifade ederler. Aramilerin ona verdikleri aslî isim (Hadad) dır ki «Tek. yegâne, vahid» mâgnâsını müfiddir.» Hükümdar, Melik «demek olan (Melokh) yahud (Melek) bilhassa ona Ammonite lerin verdikleri isimdir. Bu şekil tesmiye bilâhara diğer kavimler arasında tammum etti. Maabiteler (indinde o, «Hakim» demek olan Khamos yahud Kemaş tesmiye olunur. Phénike liler ve Ken'aniler indinde ismi «kuvvetli, kudretli ve bilhassa Allah» manâsındaki (El) yahut (İlâh) dır.

Yeni doğan Mağbud, yeni hayat ve feyz ve bereket manzarası altında. Byblos de «Efendi, Sahip, Rab = Rabb» manâsındaki (Adon) dır. (Tammuz) varka ve Babilde, (Zagreus) ve (Atys) Firikya = Phrygia da, (Hamon) Kartacda ve (Elyum) diğer mahallerde Mağbud verilen isimlerdir.

Dişi manzarası ile o, Babilde Belit yahud Myr Militta dır. Mağbuda, ölüme müteallik fikirleri uyandırdığı zaman Taant, Şehvân fikirler ilham ettiğinde Zarpanit yahud Zirbonit tesmiye olunur; Şehvet hamiyesi Mağbudenin Niniva da aldığı isim Istar dır, o, İbrilde öldürücü ve müsibet engiz telâkki olunur idi; Mağbudenin Seydadeki ismi Astarte yahud Astoret idi. Kenanilerde muhteris bir zevce şeklinde görünen Aşera, ve mükedder, mağmum demek olan sala yahut salambô idi. Şanın ve Münbic = Bambiye de ona Atargath derlerdi. Fakat en mağruf ve müteammim ismi, Phénike de Baal Keldaniye, de Bel idi. Mağbudu muassal şekli altında ifa için bu isimlerin nihayetinde ifade için bu isimlerin nihayetlerine birer te'niyet getirilerek Pénihé de Baalath yahut

Baaleth ve Cabilde Belith denirdi. [*] Bu isimlere, Mağbud yahud Mağbudenin ibadet edildiği şehrin ismi de ilâve olunarak Meselâ Baal-Tars «Trsusun ba'af» ve Baal - Sidon «Sidanın Baalı» denilirdi.

Sonra, Baal yahud Bel isimleri, umumiyet üzere, Mağbud bir hayvan şeklinde olduğu halde, filân yahud filân yıldızda bulunduğu zaman ve telâkkisine göre, bînihaye yıldız kümelerine, burçlara tatbik olunur, ve o vakit Baalim = [Yani Baaller] denilirdi.

Bu din «Yekhudâi = Monothéisme» mi, yoksa «Bülhudâi = Poliy + héisme» mi telâkki olunmak lâzımdır; Bazıların fikirlerince o, ancak, çokdan ilerlemiş bir medeniyete malik bazı kabilelerde ve şehirlerde «Tek Mağbudlu = Monothéiste» olarak görünür; Fakat bu, muhtelif manzaralı bir monoteizmdir. Filhakika, bu şehirlerin her birinin bir Mağbudu vardı; Fakat bu Mağbud, Üknümlara, yani kendisinden ayrı şahsiyetlere malikti. Bu Üknomlerden her biride Halkın ruhunda hakikî Mağbutların mevkii tutuyorlardı.

Daha başka yerlerde, başka şehirlerde «çok Mağbudluluk = Polythéisme» daha aşikâr idi. Fakat, Sami kavimlerin hey'eti umumiyesi nazarı itibare alınırsa onlarda hakim olan din şekli «Tek Mağbudluluk = Monothéisme» dir.

Bu meziyetlerde pürüzsüz bir monoteizm, bulmak mümkün değildir. Tarihte, kelimenin mutlak manasile monoteizm, ancak Musevilerdeki İlahweh ibadetiyle Müslümanlardaki Allah dininden ibarettir.

Az yukarıda söylediğimiz veçhile Télih edilmiş tabiata o tarzda ibadet, gerek küçük Asyada ve gerek Fenikede, aynı zamanda hem cinsi, hem de matemî, garib ve acib bir takım ibadetlerin doğmasını intaç etmiştir. Bu tarzı ibadet, Cebail yahud Byblos dadır ki bütün parlaklığıyla tezahür etmiştir. Byblos, hiç şüphesiz bu sebepten dolayıdır ki «Mukaddes sehir» ünvanını almıştır.

Arzı Ken'anın Şimalinde, Akdenizin Şarkî kıyılarında mebni bulunan Byblos, pek vasiğ araziye hüküm etmekte idi. Bu arazinin ahali-sini, çoktan birbirile karışmış olan iki ırk teşkil ediyordu: Bunlardan birincisi ilk defa memleketi iskân etti; İkincisi ise hariçten oraya hicret etti ve birinci kavmi kuvvet ve zor ile hakimiyeti altına aldı. İlk kavmin Mağbudları yumşak ve şehvanî idiler; İkincilerinki ise bilâkis kuvvetengiz ve korkunçlardı; Bunlar aslında hep birbirinin aynı idiler. Bunlardan bir kısmı göklerin, diğer bazılarının yerin te'lihinden neş'et ediyorlardı; Aşıl ülûhiyet ise bir idi; Yıldızlar onun haricî tezahürleri, onun cevherinden sıdur etmiş Eknomların gözle görülebilen sureti zahireleri idiler.

Phénikelilerin «Tekvinat = Kosmogonie» si Yahudilerinki ile bir kaç noktada müşabehetlere malikti: Hilkatden evvel «karşılık ve mübhemiyet = Khava = Khaos mevcud idi. Ruh suların üzerinde yüzüyordu. Fakat akıl ve müdrük bir iradede değil, belki gayri şuurî bir arzudan

(*) Memleketimizin bazı yerlerinde Semt Mahal yahud Köy ismi olarak gördüğümüz (Balat = Balat) isminin aslı ve sebebi tesmiyesi budur. N.F.B.

hilkat vücade geldi; Hilkatla beraber mabut teşekkül etti; Binnetice Phénikélilerin Tekvinatı, inkişafı esnasında Allahların tekevvününe istihale etmiştir.

İlk bahar mevsimi Phéniké de hakikaten parlak bir Tabiat iktisa eder; tekmiil yeri taşkın ve mebzul bir hayatıyet gösteren nebatat örter; güneşin tatlı ve ılık harareti ve mutedil bir havanın şehvani okşayışları altında nebatatın yaprakları muhteşem bir cesamet iktisap eder, çiçeklerin domurcakları yarı açılır, dereygat tüveycileri parlak renklerle televvün eden, ve havayı nesimiye tatlı bir serhuşluk veren güzel kokuler neşreylerler. Ağaçlar lâtif rayihali pelesenkler ifraz ederler; kuşlar ahenktar zemzemelerile havayı doldurur, ve nahliyeler, nesimi Sabanın tesirile, göya aralarındaki mesafeyi yakınlaştırmaya çalışıyorlarmış gibi, dalgalı bir surette sallanırlar, ve kendilerini sinesinde bağlı bir halde tutan yer ile, aşıklerle maşuklar arasındaki müşabih, nazlı ve rihavetkârane bir mübarezeye girişirlerdi. Velhasıl yer üzrrinde her şey aşk ve hayat arzu ve iştihakını izhar ederlerdi.

Fakat işte mevsim ileriliyor, hararet yükseliyor, yaz ve sonra “eyyam bahur,” zuhur ediyor; sıcakları kayri kabil tahammül bir hal alıyor. Güneş arzı tutuşturuyor; onun şualarının tesiri altında kalan yer, evvela tebahhur ediyor, sonra kuruyor, adeta müteşehhip bir hal alıyor ve kendisini çiğneyen ayakları yakıyor. Nebalatın yaprakları müteakiben yeşilden sarımsak ve kızılımsı renklere geçiyor; bunlar evvelâ bükülüyor, sonra büsbütün buruşup bozuluyor; çiçeklerin vureygat tevciyesi düşüyor, saklar ve dallar cıplaklaşıyor, nebatat harabe yüz tutuyor. Dört ayaklı hayvanlar, ağızları tamamen açık olduğu halde, istedikleri kadar hava alabilmek için koşarlar; susuzluklarını teskin etmek için her tarafta bir parça su ararlar, fakat bulamazlar. Yılanlar ıslık çalarap kuyruklar üzerinde dikilir ve gözleriyle teshir ettikleri küçük kuşları yakalar ve yutarlar. Hava, müvellidülhamuzasını kaip etmiş gibidir, muhit nesimi adeta boğucu bir hal almıştır. Dinilebilir ki ölüm tabiatı mahv ve istisaletmek için ateşi kullanmaktadır. Fakat nihayet güz gelir, hava serinleşir, tebahhur etmiş olan su; mebzul yağmurlar halinde tekrar yere düşer. O vakit, sularla sürüklenmiş olan humzu haditli sgil, dağların yamaçlarından akar; seller ve nehirler, taşıdıkları kilin terkiibinde hamzı hadit bulunmasından dolayı, kan gibi kırmızı renge boyanır, kabarır, ve ara sıra yatağından çıkup, kurumuş ve gayri münbit bir hale gelmiş olan kırları basarak sahile kadar yayılır; hararetin şiddetile yanıp kavrulmuş olan toprak bu sularla harisane meşbu olur; nebatatın kökleri bu killi mayii emer ve onu nusga tahvil ederler; yapraklar ani bir inkişafa mazhar olur ve yeniden yeşerirler; solmuş olan nebatlar başlarını tekrar mağrurane kaldırır; telkîh edilmiş olan çiçekler etli ve tatlı meyvelere tahavvül ederler; hayvanlar susuzluklarını teskin eylerler ve ciğerlerini kendilerini hayata iade eden serin ve müferrah mütem ile şişirirler ve her şey yeniden doğar, ve arz, hayatın bütün parlaklarıle tekrar süslenir.

Akamet ve veludiyetin, kuraklık ve bolluğun, ölüm ve hayatın nöbet, nöbet bir birini veli ve takip edişini, sahnesi tabiat ve aktör-

leri canlı mevcudat ile tabiatın anasırından ibaret olan bu mühip haliyi, Phénikeliler théogonielerinde şu suretle hulasa ve icmal ederler.

Ölüm ile hayat, akamet ve veludiyet arasındaki mübareze, mevzuu-bahs mabutlar olduğunda da insanlar arasında olduğu gibi izah olunur: Kâinatın güneste teliye edilmiş ve Adon ismi verilmiş olan “fail,” unsuru, yerde teşahhus ettirilmiş ve Baalath ismile iş’ar edilmiş olan “münfeil,” uzvine aşık; o bir taraftan Baalath de kevnî = Cosmigne aşıkını ihtiramlı bir aşk ile sevmektedir; aşkının ateş ye hararetile Adon, maşukasını telkîh eeer. Arzın sathını kaplıyan bütün uzviyetler, ve denizlerin derinlikleri içerisinde saalanan her şey, bu semavi ve kevnî çiftleşmenin mahsulleridir. Kâinatta her şey, ihtirastır, aşktır; bizzat hilkat arzu ve = Himéros’un tesirile vücut bulmuştur. Fakat vaktaki yazın, yeri kurutan ve nebatatı yakup kavuran kızın güneşi gelir, işte o vakit, Adon ile lâhuti Baalath’ın muşakalarını kıskanan ölüm mabudu, yakıcı Molokh, bir yaban domuzu [yazın timsali] şeklini alır, ve aşağıda, Libnan ormanlarında rakibini katleder; ve, sevgilisinin akim kalması için onun tenası uzuvlerini ekleder. Sonra, ölüm mabudu, müfteresane saltanatı ile, yalnız olarak, icrayı hakimiyet eder. “Eyyam bahur,” de görülen şiddetli hararetler onun tesa,adatı = tesa’udatıdır. O, dehşet ve şiddetle icrayı hükümet eder. Lâhuti Baalath meyus ve mazmum olur ve aşkının ölümüne itidal harifi esnasında ağlar. Fakat yağmur şeklinde arz üzerine dökülen bu göz yaşları faidesiz değildir; aşk mabudu beyhune yere ölmemiştir; onun, Libyanın tepeleri üzerine saçtığı kanı aşağıya inerek arzın kuvvei enpatiyesini veludiyetini artırır; onun arz ile tmasında her şey, şevk ve mesret içinde tekrar taze hayat bulur; ve bizzat Adonis de tekrar iadeyi hayat eder, ve berrak gök yüzünde tekrar kendini gösterir.

Phénikéli, henüz “hayat,” tefrid ve tecrid etmemişti; onun mevcudiyetini küll’inki ile, hey’et mecmuai tabiatın ki ile, ve tabiatın tevellüdünü kendi tevellüdü ile karıştırıyordu. Tabiate de, bizzat kendi hissettiklerine müşabe ihtiraslar atf ve isnat ediyordu; binaenaleyh Fénikeli zarurî olarak, kevnî mabudların şevk ve meserretlerine, elem ve iztiraklarına iştirak edecek ve onları kendi ibadetine ithal eyleyecekti; ayinleri bu ibadetin bir aksi olmuştur. Aşk mabud ve mabudesinin ibadeti muhteşem ve müdebdeb bir mabude icra edilirdi. Byblos’deki ilâhenin ibadetinin şan ve şöhreti bütün ezmenei kadime de aksi endaz olmuştur.

Bu abide, yüksek bir dağın zevresi üzerinde bulunuyor, ve cephesi şarka bakarki aynı zamanda denizide temaşa ederdi. Şekil ve sureti bir ihrama müşabih olup gayet cesim taş parçalarından müteşekkil kaideler üzerinde mühip bir kütle teşkil ediyordu. Üstü açık ve içerisine bir altın kirilen mukaddes bir havlu onu her taraftan çeviriyordu. Mabedin her iki tarafında ve her biri otuzar kulaç yüksekliğinde, div endam iki cesim taş sütun yükseliyordu, ki şimdi bunlara oraca “Negazil,” ismi verilmektedir mabedin içerisi gözler kamaştıracak bir parlaklık arzeder. altın her tarafta kızıl parıltılarla şağşaa paş olurdu. ticarete

gemiciliğe münhemik bir ırk tarafından Nücumu mâbudların şerefine bina edilmiş olan bir mâbette altının diğer eşyaya tefevvuk etmesi icap ederdi. Mâbedin içerisinde mâbudenin sankotoeri var idi ki burası, yabancıların mürurunu meneden ergıvanı renkte bir perde ile saklanılmıştı. Üzerine küçük bir merdivenle çıkılan, mikap şeklindeki büyük bir taşın üzerinde "Mukaddes hücre = Ta bernakle," bulunuyordu. Bu, Zuerbeatuzevaya şeklinde küçük bir hücre idi ki açık bulunan ön tarafının çatısı ileriye doğru bir çıkıntı teşkil ve iki tarafta iki sütuna istinat etmekte idi. Binanın dahilinde, remzî = sembolik bir mânayı haiz olan, cesim bir zümrüt parıldamakta idi; bu, velûdiyet ve feyz ve bereket mâbudesinin timsali idi; yeşil renk, nebatatın ve denizin renklerini hatırlatırdı. Bu taş, aynı zamanda, ayın titrek ve melantolik pırıltılarına malikti. Gölgesinde, büyük mâbudenin rahibelerinin nakışlı çadırlarını kurdukları, defne ağaçlarından müteşekkil mukaddes koru, mâbedin kenarlarına kadar uzanıyordu. Mâbedin yakınında mukaddes havuz görülüyor, ve bunun içerisi, fevkalâde kesret tevellüt ve bereket tenasülün canlı timsalleri olan, balıklarla dolu bulunuyordu. F. Lenormant'a göre ise mukaddes havuz, dünyanın su ve yaşamak unsurundan neş'et ettiği hakkındaki Samî akideyi hatırlatmak içindir. Suların ortasında yükselen bir mezbah = antel üzerinde yanan günlük havayı tâ'tir ediyordu.

Yazın şiddetli sıcaklarının tesiriyle nebatat sararup solmağa ve teneffüs güçleşmeğe başladığı zaman Cenbal=Bybbos hüznü amiz ve matemî bayramların sahnası haline gelir ve bu müddet zarfında Phénikéliler, tabiatın hüzn ve kisvetine iştirâk ederlerdi. Bu şehrin etrafındaki her yerden, her noktadan, mukaddes şehre müteveccihen garip ve acip dinî alaylar takarrüp etmeğe başlardı. Kadınlar, saçlar dağınık, elbiseler yırtılmış, ayaklar çıplak, etlerine bıçaklar saplanmış ve kendilerini kırbaçlayarak ve çılgınca elem ve ızdırâp feryatları kopararak, gruplar halinde, Lübnan dağı üzerinde müteessiren ölmüş olan Mağbud Adon'un cenazesine doğru koşarlardı. Tevâşi rahibler, trampetlerin mutarrıt ve yeknesak sesleri ve fülütlerin matemî bir sesle mersiye okuyor ve ağlıyor zannını veren iniltiyle birlikte, bu kafiye sevk ederlerdi. Bu sırada, henüz can vermiş olan Aşk Mağbudunun ızdırâp ve ölümü için tertip olunmuş nalaşkârane bir ilâhî okunurdu. Şehrin kadınların köylerden gelenlerle birleşerek bu suretle kafiye gittikçe büyüyordu. Erkekler, kendilerine gösterilmiş olan vindarane nümuneye imtisal etmek maksadıyla, abanus kabzeli ve kemik ve demir parçalarıyla mücehhez kırbaçlarla silâhlânır ve karşılıklı bir surette birbirlerine ururlardı.

Darbelerin indirilmesi gittikçe süratlenir, kayışlar havada ısıklık çalar, yüzlerden kanlar fışkırır ve divarlara sıçrardı; sokaklar kamçı uranlarla dolar, müteakiben bunlarla dolup taşardı; o vakit nefse edilen azap ve eziyet, baş döndürecek bir dereceyi bulurdu. Ansızın cenaze alayları tepeye doğru akar, ve karma karışık bir surette Mağbede müteveccihen ilerilerlerdi. İşte orâda, birinci salondadır ki Şehid Mağbudun cenazesi mevzu bulunuyordu; Bu, ergavanî kumaşlarla örtülmüş ve alevler neşr eden meş'alelerle tenvir edilmiş bir tabut masası üze-

rine konulmuştu. Onun almış olduğu paradan halâ sıcak sıcak kan akıyordu. Salonun dört köşesinde, dört büyük buhurdan havayı nesi-simiye müressafı kokuları yayıyordu. Mağbed merdiveninin basamakları altın ve gümüş tellerle örülmüş sepetlerle, ve eyyamı bahur güneşinin kızgın şua'larıyla yanmış nebatları ihtiva eden kablalarla tezyin edilmiş idi. Vücutlarına işkence edenlerden müteşekkil kâfile bu suretle mukaddes havlıya kadar varırlardı; Kadınlar saçlarını tıraş ederek onları lâhdin ayak ucuna korlar, ve erkekler baş rahip gelinceye kadar kamçılanmakta devam ederlerdi. Reis revhanî erguvanî renkte elbise giyinmiş ve başına altın işlemeli eklil koymuş olduğu halde, dindarlara cefa ve meşakkat hakkında vaiz ve nasihat ederdi. Sesinin perdesi samia hıraş idi. Azgın bir yaban domuzu tarafından azayı tenasüliyesi ısırlarak öldürülmüş olan genç Mağbudun sureti katlini hikâye ederdi. Ve şu suretle izahat verirdi ki: Yaban domuzu Baalaht'ın Baal Adonis için olan aşkını çekemiyerek hasedinden kudurmuş olan Molokh'ın tecessüt etmiş bir şekli idi, ve şunuda ilâve ediyordu ki solmuş, kurumuş ve akim bir hale gelmiş olan Baalaht'da ölüm Mağbudu tarafından üzümlere ölüyordu. Orada hazır bulunanların bir çoğu, dindarlıklarının şiddet ve tuğyanına mağlûp olarak, diğerlerine nümune'i imtisal olmak üzere, kendi kendilerini ikhsa ederlerdi. Sonra, kesilmiş olan uzuvları ellerinde olduğu halde, şehrin sokaklarına dağılırlar, ve yolları üzerinde kapısı açık olarak ilk tesadûf ettikleri eve, kanlarla mülemma oldukları halde, iltica ederlerdi. Orada, onlara uzun ve beyaz kadın elbisesi giydirilir ve saçları taas edilirdi; onlar artık bu suretle Gallez, yani Lâhuti Adonisin rahipleri olmuş olurlardı. Matem kadınların ağlamaları ve inlemeleri ve erkeklerin cenaze şarkıları arasında, mabudun bir kabre konup kapatılmasına kadar bir çok günler devam ederdi. Lâhuti cenaze-merasimleri hitam bulduktan sonra mabedin arkasında ve alçak bir kısmında bulunan bir mağaraya mukaddes cenaze tevdi olunurdu. sonra, yaz mevsimi Phénike de uzun bir perhiz devri = Karême halinde geçerdi.

Phénikéliler bu mevsimin devamı müddetince yalnız olarak icrafı hükmeden ölüm mabudunun şerefine demirden ve tunçdan gayet cesim heykeller imâl etmişlerdi. Molokh'un heykeli madenden mamul bir divi temsil ederdi: Başının iki tarafında iki buynuz bulunuyor ve gövdesi kendisine takdim edilen bir kurbanı içine alabilmek mücevvef bulunuyordu Vaktaki semavî emri mutlak, yaz esnasında mnzir ve tahrip-kâr kudretinin tazyikini hissettirmeğe başlarsa onun kazap ve öfkesini yatıştırmak için, ona fakat hayvanlar değil, insanlar kurban edilirdi. Bu div, ne meyve, ne kuşlar, ne de vahşi hayvanlar isterdi; o, ekllebeşer idi.

Aileler, çocukları meyanında en sevgili, en kıymetli olanlarını bu ukubete mahkûm etmeğe mecbur idiler; çünkü mâbud böyle istiyordu; rahip cellâd idi. Altında ateş yakılarak lâhûtî heykel ısıtılır, ve hararet "narı beyza, derecesine yükseldiğinde, kurbanlık çocuk, onun ağzından içeriye atılırdı. Ateşin midesinde masum çocuğun çırpındığını hissederek divendam heykel, vahşiyana meserret gümürtüleri çıkarır, ağzı damanlı alevler kusar, ve bir taraftan göğe doğru yükselen bu dumanlar, bir taraftan da onun iğrenç simasını insan yağının isisi ile karartırdı. Ölüm mâbuduna, ona lâyık olmıyan hediyeler takdim olunamazdı. Kendisine çirkin, sıska ve biçimsiz bir çocuk kurban etmek ona hakaret etmek olurdu. Hasta bir çocuk faydasız bir kurban idi. Çünkü bu, zaten kendisinin olacaktı. En kusursuz olarak doğmuş, dinç ve sağlam çocuklar ona aitti, ve ebeveyn bunları, ona saklarlar, ve merhametsiz heykelin, bunları yuttuğu zaman çıkardığı gümürdemelerden titremeğe, müleessir olmağa bile cesaret edemezlerdi!

Vakta ki sonbahar gelir, ve Lübnan dağlarından kırmızıntırak sular inmeğe başlardı, bu, aşk mâbudunun, insanların selâmeti için kendi kanını döktüğüne alâmet idi. Elem ve keder tazelenmekte berdevamdı. Ve mâbudun çektiği eza ve cefanın ve duçar olduğu ölümün hikâyeleri yeniden hatıralara hücum eder, ve mukaddes şehir yedi gün matem libasına bürünürdü. Bu «yedi» adedi bir devri kamerinin ihtiva ettiği cüzütamlardan tasavvufî = mystique bir adettir. Fülütjer ve trampetler fekrar ahenklerine başlar, naleşkârane ilâhiler makamlarını bir daha eşittirirler, ve kadınlar, âşıkının gaybubetinden dolayı mağmum ve mükedder bulunan mâbudenin elemine iştirâk ederler, ve tazip nefesler, oruçlar, ve perhizler devri kamerinin nihayetine kadar tekrar başlardı. İşte o vakit mukaddes hafta hitam bulurdu. Rahipler, çingirakların yüksek gürültüleriyle aşk mâbudunun tekrar iadei hayat ettiğini müminlere ilân ederlerdi. Halk, gürültü patırtı ile mâbede doğru hücum eder, Galles denilen rahipler, mukaddes avlının kapısını halka açarlar, ve cemaat artık ne kabir ne de lâhit bulmıyarak orada tevekkuf ederdi. Mezbah = autel'in basamakları, içlerinde taze nebatın filizleri sürmüş olan gümüş saksılarla süslenmiş bulunur, ve mukaddes hücre = Tabernacle'nin içerisinde, mâbudenin velûdiyetinin timsali olan nesvî taşın parıldadığı görülürdü. Hayata avdet etmiş olan mâbud, artık orada değil, fakat semada idi.

Cümbüş ve zevk ve tara saati çalmış idi. Keder ve meyusiyeti şevk ve sürur, riyazet ve tazip nefsi huzuzat ve şehavat ağlamaları kahkahalar takip ediyordu. Ve nasılki elem ve keder, meyusiyet ve perişanlığın hududlarına vâsî olmuşsa, aynı onun gibi huzuzat de kuran ve kaleyan derecesine yükseliyordu. Dindarlardan müteşekkil bir kerve, mukaddes koruyu istila ile orada suravi ve cılgınca bir fuhuş ve sefahate hate koyuluyordu. Her kadın her erkeğin ve her erkek her kadınındı,

Ve, Bacchanele koruy mayup ve müstehcini sefahetleriyle koruyü doldurduktan sonra dağa doğru taşar, ve mukaddes şehrin sokaklarına kadar yayılırdı. Serhuş olmuş bir takım arzularla tutuşmuş olan kafleler şehrin her tarafını dolaşırlardı. aşk mabudüne takdim etmek üzere saçlarını kesmemiş olan genç kızlar, ona güzelliklerini kurban ederler, ve bunun müşâfağı olarak kendilerine verilmiş sadakayı gidüp mabede teslim ederlerdi O vakit Cebal = Byblos bir umumhane = lupanar halini almış olurdu. Artık orada icrayı hükmeden yalnız Om nigamie [herkesin herkesle münasebet cinsiye de bulunması] ve orada saltanat süren mukaddes fuhuş ve sefahat idi.

Bu fuhuş ve sefahat sahnelerinin doğruluğuna ve mevsukiyetine gerek ezmei kadimenin bütün müverrihleri ve gerek zamanımızın müstetrikleri şahadet etmektedirler. Yalnız tefsilat hususunda aralarında bazı farklar vardır. — Devam edecek —

Haçlı seferleri ve Selçukiler

Yazan: Sait Sungur

Bir kaç Fransız kontu müstesna, bütün Salip ordusu şefleri, Bizans İmparatoru Alexis Camnéne Aleksi kavmine sadakat yemini etmişler, ve İznik'ten Antakya'ya kadar olan Bizans arazisini eğer Selçuk Türklerinden geriye alırlarsa İmparatora teslim edeceklerine de söz vermişlerdi.

Bu Şefler Anadoluda Bizans İmparatorunun Vasaal mebuğluğunu kabul etmişler, buna mukabil İmparator kendilerine bir miktar kuvvet vereceğini vadetmişti.

Bizans tarihî mütehassıslarından Chalandon Şalandun "1097 senesinin Mayıs ayında Aleksi komnenle Bohémand arasında bu hususta bir muahedenin bile imza edildiğini ve bu muahedenin esas ruhunun Haçlı ordularının Nicée İznik'ten Türkleri behemehal çıkarmak, olduğunu söylemektedir.

Bu muahedenin imzasından on altı sene evvel İznik, Bizansın dahilî mücadeleleri sırasında Kutulmuş oğlu Süleyman tarafından alınmış [1087] ve Anadolu Selçuk devletinin ilk merkezi olmuşdu.

Kılınç arslan I [1092.1106] Babası Süleymandan sonra aynı şehirde hükümdarlığa devam etti. Haçlı ordusu İzniki muhasara ettiği sırada kendisi (Meelitene Malatyayı) elde etmek için Danışmentlilerle mücadele halinde bulunuyordu.

Haçlı ordusu Bizans'dan Anadoluya geçince Bizanslıların Anadoluda yegâne ellerinde kalan İzmide de toplandı; Haçlı ordusu kumandanı Godef-ravi de Buillanor Godef-ravadubuyyon burada Pierre L'Ermite Pyerlerim-tin Avrupada muhtelif sınıf ve yaşta ahaliden topladığı ordunun bakayası ile karşılaştı; İzmide İznik arasında uzanan Çayır dağı Selçuk merkezini elde etmek hususunda Haçlılar için mühim bir mania teşkil ediyordu. Godef-ravadubuyyon bu iki şehir arasındaki dar yolları genişletmek ve temizlemek için üç bin kişilik bir kuvvet memur etti; bu suretle Haçlı ordusu 1097 Mayıs 6 da İznik önlerine geldi.

Bu arada bu Hemon İstanbul'da kalarak İmparator Aleksi Komnenle ordunun yiyecek meselesini hal etmekle meşguldü; Maltepeye kadar gelen imparator ordunun muhasara levazımını da temin etmişti.

Hakikatte Haçlı ordusu harekete geçecek vaziyette değildi. Her ne kadar hücum bir hafta sonra başladı ise de şehrin etrafı tamamen çev-

rilememişti. İznik kalesinin Cenup kapısı açıktı. Bu kapıdan Kılınç arslanın gönderdiği takviye kuvvetleri mütemadî surette şehre akın edip duruyordu. Fakat Selçuk kuvvetleri, bu kapuyu tutmak üzere, İznik önlerine gelen Toulouse Kontu Adémar de Montéi Ademardumonteyl'in kuvvetleriyle karşı karşıya geldiler. Derbent yolundanda istifade ederek şehre girmeye muvaffak olan Selçuk ordusu Reymondde Saint Gilks Reymon doşjilk kuvvetleriyle karşılaştılar ve bu vaziyet karşısında kaçmağa mecbur oldular; Yakalananların kesik başlarının şehir içine atılması Selçuk ordusunun maneviyatını biraz sarsmıştı; Bir asırdanberi İslâm ve Türk alemini Avrupaya doğru ilerlemekten men eden Kahir bir kuvvet karşısında kalmışlardı.

Reymand de Sait Gilles Reymon döş jil bu muvaffakiyetinin semereleri nitoplamak için bulunduğu mevkiin karşısındaki bir müdâfaa kulesini tahribe teşebbüs ettiyse de ertesi sabah Selçuk ordusu bu rahneleri derhal tamir etmişti. Normandiya kontu ile Belüva kontunun getirdiği kuvvetlerden daha fazla cesaret alan Reymon bir abluka harbine karar verdi: çünkü şehir, Cenubi garbi tarafındaki İznik gölü vasıtasile her türlü ihtiyacını temin edebiliyordu; Karsak dağı mıntakasından kayıklarla odun, yiyecek ve silâh gelebiliyordu. Nihayet Haçlı ordusu şefleri Bizans gemilerinden yardım isteğinde bulundular. Aleksi Komnen İzmit körfezinin Cenup sahilinde bulunan Herseke ufak bir gemi kafilesi gönderdi; Buradan oküz kafileleri gemilerini İznik gölüne kadar getirdiler.

Histoire Anonyme namındaki eserde söylendiğine göre "Gece olunca, içinde Türk kıyafetinde mükemmel surette mücehhez adamlar bulunan kayıklar göle indirildi; Şafak sökerken küçük gemi kafilesinin gölde muntazam bir şekilde şehre doğru geldiği görüldü. Bu manzara karşısında Selçuk ordusu bu ilerleyen kafilenin Türklerden mi yoksa Bizanslılardan mı mürekkep olduğunu bilmediği için hayret içinde kaldı; Bizans kuvvetleri olduğu anlaşıncaya hayretleri büsbütün artarak ağlaşmağa başladılar."

Bu vaziyet karşısında Kılınç arslanın daha fazla yardım göndermediği bu kuvvetler geriye kaçmağa çalıştılar; Haçlı ordusunun yapacağı vahşeti ve şehrin zıyaından sonra duçar oracıkları mezalimi göz önünde tutarak Aleksi Komnenle anlaşmağa karar verdiler. İmparator da Haçlı ordusunun İzniki alması takdirinde Bizansla yaptıkları muahede hilâfına olarak şehri kendisine vermeyeceklerinden korktuğundan, aynı zamanda yanmış ve soyulmuş bir şehre sahip olmak da işine gelmediğinden o da Türklerle anlaşmak istiyordu.

Evvelce Manuel, Bautaumitès vasıtasile Türklere bazı tekliflerde bulunmuşdu; bu sefer yine aynı teklifi yaptı; Ve Türklerde canlarına ilisilmemek ve serbest bırakılmak suretiyle bu teklifi kabul ettiler; Haçlı ordusu şefleri umumî bir taarruza hazırlanırken bu paktta mevkii tatbika konuyordu; Haçlılar kale divarlarına çıkmağa hazırlanırken şehrin kulelerinde Bizans bayrağı dalgalanıyordu. İznik on altı sene Selçuk hakimiyetinde kaldıktan sonra tekrar Bizans şehri oluyordu, [26 Haziran 1097].

İznığın Bizanslılar tarafından bu suratla geriye alınması üzerine, Haçlı ordusu derhal şehirden ayrıldı. Maksatları Eskişehir - Dorylé'e doğru ilerlemekdi. Bir ay kadar yürüdükten sonra nihayet şehre vardılar. Fakat burada Selçuk kuvvetleriyle karşılaştılar: İznığın elden gitmesi suretile vukua gelen teessür gerek Selçuk, gerek Danişmentlileri, bu iki kardeş milleti birbirine dost yapmıştı. Kılınc arslan ile Emir Danişment Gazi Haçlı ordusuna karşı birleşmişlerdi; Bu suretle birleşen Türk kuvvetleriyle, Selçuk hükümdarı Frank ordusuaa hücumu başladı; Yine «Histoire» Anonyme diyor ki: «Franklar bütün tepe, vadi ve ovaları kaplayan bu kalabalık Türk ordusu karşısında hayretten donakaldılar. »

Selçuk ordusu İznık felâketinden sonra Frank ordusunun harekâtını takip etmiş, ayrı ayrı ezmek için bu ordunun ikiye bölünmesi beklemişti.

Bu harpte bulunan bir vak'anüvis şöyle diyor: «Türkler bohemonla arkadaşlarının idare ettiği kuvvetlere ayrı ayrı saldırdılar; kendi lisanlarınca ne demek olduğunu anlamadığım kelimeleri tekrar ederek dişlerini gıcırdatmağa ve ıslık sesleriyle bağırmağa başladılar; Bohemon Türklerin bu halini görünce derhal şövalyelerin atlarından inmelerini ve çadırlarını toplamalarını bildirdi ve dedi ki: «İsanın cesur ve asil şövalyeleri! görüyorsunuz ki müthiş bir mücadele karşısındayız, süvarilerimiz korkmadan düşmana ilerlesin, piyadelerimiz de sür'atle çadırlarını kaldırsın.»

Vakanüvis sözüne devam ediyor: «Bütün emirler yerine getirildiği anda Türkler mızrak ve ok atarak etrafımızı sardılar.»

Eski Türk tabiye an'anelerine ittibaek Selçuk kuvvetleri evvela ok atarak yaklaşıyorlar, okları bitince yarım bir kavis çevirerek yerlerini diğer okçulara bırakıyorlardı, Frank Ordusu bu ok yağmuru karşısında boşuna uğraşıp duruyordu; fakat arkadan yetişen takviye kuvvetleri Eskişehir de haçlı ordusuna teslim etmişti.

Haçlı ordusu, iki gün kadar Eskişehirde kaldıktan sonra Konya istikametinde ilerlediler, Eskişehirle Bolvadin arasında bulunan Emirdağ ehemmiyetli bir mania teşkil ettiği için ordu epey müşkil vaziyette kaldı.

* * *

Nihayet Ilgın ve Laodicée - Ladik'ten sonra haçlı ordusu meraları bol olan Konya ovasına geldi [15 Ağustos 1097] Selçukilerin Konya'yı müdafaa etmeyecekleri anlaşılıyordu: Çünkü Kılınc Arslan I Eskişehir felâketinden sonra takip ettiği tabiye icabı şehri boşaltmıştı. Konya'da ne insan, ve ne de yiyecek vardı.

Ereğli - Heracleé önlerine kadar birçok sıkıntılar içinde ilerleyen Haçlı ordusu burada Selçuk mukavemetile karşılaştı; fakat burada da kahir Haçlı ordusu Türk kuvvetlerini çekilmeğe mecbur etmişti.

Artık bu suretle Kudüs yolu açılmış demektir.

Yine Halkevi İçin

— Açılışının Onuncu Yıldönümünde söylenmiştir —

Tek bir taşını vermeyiz acun (1) dolusu altına;
Bu evde onsekiz milyon sığdık bir çatı altına!

Bu evin gecesi yoktur, güneşleri kendisinden!
Bu evin yumuş (2) uşağı evlerin efendisinden!

Ne ilenir (3) güle bülbül; ne naz eder bülbüle gül;
Bu dost bağında hepimiz hepimize verdik gönül!

Birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için
Tanrılar şölenindeyiz (4) için bengüsudan (5) için..!

Yenî bir ışıkla doğduk, dokuz ülke, dört bucağa
Onuncu yıl bayramında bir Ulus (6) kucak kucaga!

Halkevimiz Tapıncığı (7) yepyeni bir inanışın;
Halkevi başka adıdır ölümlerden uyanışın!

1 — Acun	: Dünya
2 — Yumuş	: Hizmet, yumuşuşağı: hizmetçi
3 — İlenmek	: Beddua etmek
4 — Şölen	: Ziyafet, toy doy
5 — Bengüsü	: Abıhayat
6 — Ulus	: Millet
7 — Tapıncak	: Mabet

Dal, dal, çiçek, çiçek uçup ev için bal dereceğiz (8)
Bilgi, sanat, emek, sevgi... nemiz varsa vereceğiz!

Aydını (9) halktan ayıran demir dağlarını deldik
Yanlış yoldan geri döndük, hak diye halka yöneldik!

Kızıl elmayı ararken Halkevinde bulduk onu!
Halkevi kendi sılamız (10), Halkevi gurbetin sunu!

Konya: 17 / 11 / 1942

Ali Rıza Özkut

-
- 8 — Dermek : Toplamak
9 — Aydın : Münevver, okumuş
10 — Sila : Hasreti çekilen, kavuşmak istenen yer

DEYU, DEYU, ...

— YUNUS gibi —

Garip B Ü L B Ü L uzaklarda öter Tanrı deyu, deyu,
« Bu ayrılık ölümlerden beter, Tanrı! » deyu, deyu!..
(ALTIN DAĞ) dan kızıl duman tüter Tanrı deyu, deyu,
CANAN inler: « Çektiklerim yeter, Tanrı! » deyu, deyu!..
Çoban yanık, yanık kaval çalar Tanrı deyu, deyu,
Koyun, kuzu hulyalara dalar Tanrı deyu, deyu!..
Civan Ali'm tarlasını sürer Tanrı deyu, deyu,
Güneş denizin koynuna girer Tanrı deyu, deyu!..
Gelin Ayşe'm altın başak derer Tanrı deyu, deyu,
Seher yeli saçlarını tarar Tanrı deyu, deyu!..
Müezzinler Türkçe ezan okur Tanrı deyu, deyu,
Fabrikalar yerli kumaş dokur Tanrı deyu, deyu!..
Coşkun deniz « ARŞ » a çıkmak ister Tanrı deyu, deyu,
Her dalga bir « SED » di yıkmak ister Tanrı deyu, deyu!..
Bizim rüzgâr ılgıt, ılgıt eser Tanrı deyu, deyu,
Eğri kılıç kâfir başı keser Tanrı deyu, deyu!..
Türk çocuğu alını açık gezer Tanrı deyu, deyu,
Vatanına hor bakana ezer Tanrı deyu, deyu!..
Topal Osman cenkten haber sorar Tanrı deyu, deyu,
Pamuk Nine'm düş'ün hayra yorar Tanrı deyu, deyu!..
Gönülleri YURT SEVGİSİ sarar Tanrı deyu, deyu,
Yağız MEHMET zorlu düşman arar Tanrı deyu; deyu!..
Hudutlarda erler siper kazar Tanrı deyu, deyu,
OZAN savaş destanları yazar Tanrı deyu, deyu!..
Koç yigitler YURT için can verir Tanrı deyu, deyu,
Tarihine, ırkına şan verir Tanrı deyu, deyu!..
ÖCAL; TÜRK LÜK ateşile, yanar Tanrı deyu, deyu,
Kalbi onun dertleriyle kanar Tanrı deyu, deyu!..

Cemal Oğuz Öcal

Halkevlerinin senei devriyesi münasebetile Konya Halkevi Reisinin bir senelik faaliyetine ait söylevi

Sayın kardeş ve arkadaşlarım,

Dünya hayatı içinde ileri bir ülkü iddiasile Cumhuriyetimizin bağ-
rında; millî idealin mâbedi halinde yükselen Halkevlerimizin yıldönümü
bayramını kutlular ve bu evlerin asıl dâvamızda daha ileri, daha olgun,
ve ergin başarılarını yürekten dilerim.

Memleketin her köşesinde halkımızın topyekûn bir münevverlik
ölçüsünde inkişafı için her sene evlerimize yeni birçok arkadaşlar ka-
tışmaktadır.

Bunların da diğerlerinden daha ileri hamlelerle millî kemalizimde
muvaffakiyetlerini temenni ederim.

Bu mukaddimecikten sonra Evimizin bir yıllık verimi hakkında mün-
hasar olarak bazı malûmat vermek isterim.

Biliyorsunuz ki Halkevleri modern medeniyetin belli başlı prensipleri
halinde sayılabilen dokuz kol halinde çalışmaktadır.

Bunlar: Dil Edebiyat, Güzel San'atlar, Temsil, Spor, Sosyal Yar-
dım, Halk Dersaneleri ve Kursları, Kütüphane ve Yayın Köycülük,
Tarih ve Müze şubeleridir.

Görülüyor ki bu şubelerin vâzifeleri tahakkuk ettiği gün millî ol-
gunluğun vücut bulduğu gün demektir. İşte Halkevimiz diğer arkadaş-
ları gibi mümkün olan her vasıtaya baş vurarak bu gayeye çabuk
ermek kararındadır.

Bütün halkımızın, gördüğümüz ve görmekle bahtiyar olduğumuz
yüksek alâkası, bize yolumuzda en büyük yardımcı olduğunu iftiharla
arzederim.

Bütün şubelerimiz Partimizin verdiği direktifler, programlar dahi-
linde kendisine düşen ödevleri imkân ve vasıtalarının müsaadesi nisbe-
tinde yapmış ve daha geniş hacimde yapmak kararını almıştır.

Dil ve edebiyat şubemiz: Kendisine verilen vazifeler arasında Evimizin
neşretmekte olduğu mecmua ile ilgilenmiş ve halkın gün geçtikçe alâka
gösterdiği konferanslar verdirmiş, dilimizin muasır ilimlerde tasarruf ede-
bilecek kadar ileri inkişafına yardım edecek hizmetlerde bulunmak yo-
lunda çalışmış, halk edebiyatı ve halk bilgilerini toplamak ve yaymak
yolunda tedbirler almış, bilhassa bu sahada genç kabiliyetlere inkişaf
imkânları verebilecek tedbirlere itinalı bir mevki vermek kararında
bulunmuş, geçmiş büyüklerimizin eserleri gibi aramızda yaşaması için

tedbirler düşünmüş, velhasıl bu mevzu etrafında düşünülebilen her
çareye tevessül yolundadır.

Temsil şubesi: Bu şube; faziletleri, fedakârlıkları, kahramanlıkları,
ahlâk hisleri ilâh... gibi bir milletin geçmiş ve her birisi birer gurur
ve ibret kaynak dersi olan şeyleri yaşıyan nesle ve göremiyen vatan-
daşlara canlandırarak onların millî bilgilerini, millî gururlarını terbiye
ve tekâmül ettirmek gibi en hayatî bir vazife üstündedirler. Bu işin
başarılması için çalışılmış ve gelecek senelerde bütün imkânlı vasıta-
lara baş vurarak bu millî zaruretin tahakkukuna karar vermiş bulun-
maktadır.

Spor: Bu şube; milletimizin fert halinde, cemiyet halinde uzvî kuv-
vetlerinin büyümesine ve cesaret, feragatı nefis, vatan severlik ve niha-
yet istihkar hayata kadar ilerleyen ictimai seciyeinin tekâmülünü temin
eden bir vasıta üstünde olduğunu bilmektedir. Bunun için at sporları
«koşular, cirit oyunları, mania aşmak, at sevgisi» Türkün dünyada en
tanınmış bir silâhı olan süngü mübarezeleri, insan koşuları, millî spor
oyunlarından başka beynelmilel sporlara geniş bir mevki ayırmış ve
bu hususta spor teşekkülleri ile elele vererek yürümek imkânlarını
aramış ve bu yolda en verimli neticelere doğru yürümek azminde bu-
lunmuştur.

Sosyal Yardım: Bu şube; geçen sene zarfında dikkate değer bir ça-
lışma hamlesi göstermiştir. Bini mütecaviz fakir, hasta vatandaş mua-
yene ve tedavi ettirilmiş, elinde mevcut imkânlar nisbetinde hasseten
talebeler başta olmak üzere bir kısım fakir vatandaşın malî yardım
edilmiş, yakacak ve giyecek tevzi edilmiş ve daha tadadından sarfı na-
zar ettiğim bir takım işler yapılmıştır. Bu komitede çalışan arkadaşla-
rına ve bunlar arasında bu işlerle meşgul olan hekimlerimize ve dış
tabiplerimize teşekkürü ve onların mesailerini takdiri bir vazife bili-
rim.

Halk dersaneleri ve Kurslar Şubesi: medenî bir cemiyetin
teknik sahada inkişafına, okuyup yazma bilmeyenlerin okuyup yazma-
sına, elektrik, daktilo makineleri, alel'umum motorlar, asrî vasıtalarla
dokumacılık, boyacılık... ilâh. gibi medenî vasıtalarla istifadeyi temine
çalışacak mühim bir branş teşkil eder.

Şimdiye kadar daktilo, fahrî hasta bakıcı yetiştirmek, okuyup yazma
öğretmek gibi bir kısım başarıları mevcut iken bu sene zarfında bu şu-
beye daha büyük bir hız vermek tedbirlerini almış bulunuyoruz.

Konyanın keten ve dokumacılığını ve bu husustaki zeriyaı teşvik kas-
tile ve alel'umum dokumacılık için İktisat Vekâletimizden makineler,
dokuma tezgâhları istediğimiz gibi nebatî boyacılığımızı ihya için mü-
tehasşıs mütalealarını dilemiş bulunuyoruz. Mahallî sanat başta olmak
üzere saydığımız işlerin tahakkukuna çalışacağız.

Kütüphane ve neşriyat şubesi: Kütüphanemiz hergün bütün vatandaşlara
açık ve binlerce vatandaş istifade etmiş bulunmaktadır.

Bu şubemizin daha verimli faaliyeti için daha geniş tedbirler almak
müsait olan köylerimizde okuma odaları açmak ve halkın kültür ihti-

yacını kitap, gazete gibi vasıtalarla inkişafına karar vermiş bulunmaktayız.

Köycülük: Bu şube; diğer şubelerle iş birliği yapmaya muhtaç olan bir durumdadır. Köylünün sosyal, sıhhi, bedli gelişmesine şehirli ile köylü arasında karşılıklı sevgi ve tesanüt duygularının kuvvetlenmesine çalışmaktadır.

Bunun için bir takım münevverler ile Köy gezileri yapılmış ve bu gezilerde Sosyal Yardımla iş birliği yapılarak köy hastalarını muayene için Doktorlar, köy hayvanlarını gözden geçirmek için Veterinerler, köy ve hasseten köy ziraatını fennî bir şekilde islâh imkân ve vasıtalarını temin için ziraatçılar temin edilmiş bulunmaktadır.

Önümüzdeki çalışma yılında bu işe daha mütezayit bir hız verilerek köyün kalkınmasına ve köy işlerine daha büyük hacimde ehemmiyet vermek kararındayız. Köylerde hayvancılık, ziraat usulleri gibi hayati işlerin kendilerine has bir kültürle ilerlemesine çalışacağız. Bu cümleden olarak bir köyü şimdilik nümune köyü haline koyarak köyün hayat bünyesine yeni bazı nevi meyveler ve sair vasıtalar sokarak köy refahının tahakkukuna örnek olacak vasıtalar temini kararındayız.

Köy hastalarının şehirlerde barındırılması, bu hastalık tedavilerine rehberlik edilmesi ve köy öğretmen ve eğitmenleri ile el birliğide edeceğiz.

Tarih ve Müze şubesi: Hepinizin malûmu olduğu üzere bu şubenin vazifesi çok mühimdir. Çünkü münhasıran ilmi mahiyette çalışmaktadır. Şimdiye kadar Dil, Edebiyat şubemizin alâkalandığı ve mühim bir kıymet olduğu memleketçe teslim edilen Konya mecmuasının esas istihsalatı bu şubeden hazırlanmış bulunmaktadır.

Şube, imkânlar nisbetinde çalışmış, sergiler açmıştır. Bu şube faaliyetinde ileri mertebe çalışan arkadaşların mesaisini yâd ederim.

Önümüzdeki sene çalışmalarında bu işe daha verimli olması için eski eserler bakımından kıymetli gördüğümüz yerlerin ziyaretini çoğaltmakta ve millî tarihimize yeni vasıtalar tedarikine çalışmak kararındayız.

Sözümü burada bitirirken bu ulvî varlığa bizi götüren büyük Atatürk'ün aziz hatırasını ve Millî Şefimizin yüksek varlıklarını tâzim ile yâd etmeği borç bilirim. Bayramımıza gösterdiğiniz yüksek alâkadan dolayı hepinize teşekkür ederim.

Kadı Kalemşah medresesine ait bir hüküm

M. Mes'ud Koman

Gazi Orhan Bey zamanında, Konya Karaman oğulları elinde iken, Anadolu'ya gelen Şeyh İbni Batuta'nın seyahatnamesinde şöyle bir kayıt vardır:

«Konya'da Kadı İbni Kalemşah zaviyesine indik. Mumaileyh Ahilerdendir; Zaviyesi en büyük zevayandan biridir. Bir hayli telâmizi bulunur.»

Bu kere tetkik etmekte olduğumuz Karaman Şer'i mahkemesi sicillerinde Kadı Kalemşah'ın ismi geçen 940 H. tarihli bir hüküm bulduk. Bundan Konya'daki medresenin Karaman'da vakfı bulunduğunu ve medresenin müderrisi Kaya Bali'nin de bu vakfa mütevellî olduğunu öğrendik.

İbni Batutanın haber verdiği zaviye ile bu hükümdeki medrese ihtimal birdir.

Şeyh-ülkebir Sadrettin Konevi'nin okutmuş olduğu «جامع الاصول في الحديث الرسول» ün Konya müzesinde mahfuz nüshasında, bunu dinleyenler tâdad olunurken (Fakih Zeynettin Kalemşah bin Habeşi) adlı bir zatın, Eflâki dedenin Menakibül ârifininde de [Taceddin Kalemşah] adlı diğer bir zatın isimleri geçmektedir.

Kadı Kalemşah zaviye veya medresesinin yukarıda adı geçen Kalemşahlardan birine ait olabileceği gibi, ismini bilemediğimiz diğer bir Kalemşaha ait olması da muhtemeldir.

Konya'da Fahrettin Paşa parkı civarında Gazi Alemşah isimli bir mahalle vardır. Buna bakarak غازى علمشاه in, İran şivesile قاضى قلمشاه in bozuntusu gibi bir fikir hasıl oluyorsa da bastırmakta bulunduğumuz ve nadide bir nüsha olduğu, 785 H. tarihinde tamamlandığı anlaşılan, Ünsi'nin Farsça yazma Selçuknamesinin iki yerinde Alemşah Gazi ve Gazi Alemşah isimleri geçmekte ve Serhenki Ebulvefa diye zikrolunmaktadır. Binaenaleyh Kalemşah ismile Alemşah isimlerinin ayrı oldukları zannındayız.

*
**

Mahkeme hükmü şöyledir :

Ahmet Çelebi maâ Sunullah Çelebi bin Ahmet Çelebi

Vechi tahriri huruf oldur ki nefsi Konya'da vaki olan Kadi Kalem-
şah medresesine müderris ve müteveli olan fahrül-ulema mevlâna
Kaya Bali medresei mezkûre evkafından, nefis Larendede Hankah vakfı [1]
ile İbrahim Bey vakfı [2] ile ve Hasan mülki ile ve Ahmet Çelebi efendi
mülki ile mahdud olan vakıf yerin on yıla her üç yılın bir akitle her
yılın yüz yirmi akçaya Mevlânayı mezkûre icareye virüp badehu mü-
derrisi mezkûr enfası [3] huzurunda Sunullah Çelebi bin Ahmet Çele-
biye mukataaya virüp mezkûreyn Ahmet Çelebi efendi ve Sunullah
Çelebi meclisi şer'a hazireyn olup ikrar idüp dediler ki zıkr olunan
mahdud yerin icarei mezkûre ile meşâ ve müşterek tasarruf etmeğe
razı olduk deyücek müderris mezkûr dahi kabul idüb rızaları ile defter
olundu.

Harrere fi evail Rebiülahir 940

İndi Çelebi bin ve Ali bin Seydi ve Kemal bin
Hamza Yusuf

- (1) - Mader-i Mevlana veya Karaman hükümdarı Alâüttin Beyin hankahı.
(2) - Karaman hükümdarı İbrahim Bey
(3) - Konya Kadısı

Bozkır civarındaki Zengibar Kalesile şehrine ait bir tetkikimizi vaktile
çıkardığımız "Dil - Edebiyat - Tarih", araştırmalarının II nci notunda M. Ferit
Uğur üstadımızın kalemile neşretmiştik.

Bu defa da Bay Fevzi Selen'in o havali halkından dinleyip "Yeni Adam",
refikimizde neşrettiği bir menkıbeyi. evvelki malûmata ek olmak üzere aynen
naklediyoruz.

"Mecmua,,

ZENGİBAR HARABELERİ

Fevzi Selen

AFRİKA'nın şarkında bulunan küçük adadaki Zengibar Sultanlığın-
dan bahsetmiyorum. Sadece, Bozkır'ın üç saat uzağında, beş on haneden
ibaret bir köyün hemen yanı başında, bir dağın tepesinde, evel zamanda
kurulmuş bir şehrin harabelerini anlatıyorum.

Bundan onbeş yıl önce, yaz mevsimi idi. Bozkır'ı teftişe gitmiye ha-
zırlanan maarif müfettişine beni de yanına alması için rica ettim mem-
nuiyetle kabul etti.

Neşeli bir otobüs yolculuğundan sonra Bozkır'a geldik.

Bozkır, bir köyden daha büyük olmıyan bir kaza merkezidir. Bura-
sı, eski devirlerin menfası idi. Yalnız siyasi değil, bazı da âdî cürüm-
lerden dolayı buraya sürülenler, kapalı bir kaleye benziyen bu küçü-
cük köyde çilelerini doldururlardı.

Bozkır'ı saran dağlar, üzerinde bir tutam bile ot bitmiyen yalçın ve
kuru kayalıklardan ibarettir. Bu kayalıklar öyle acayip bir karışıklık-
la birbirine girmişlerdir ki, aralarında yol şaşırarak, günlerce dolaşp
içinden çıkmamak mümkündür.

Bozkır'lıların anlattıklarına göre; iki sürgün, birgün kaçmıya karar
verirler. Şözleşip, bir sabah erkenden yola çıkarlar. Kızgın bir güneş
altında bütün gün yürürler. Akşam olur, gün batar. Karanlık bdstığı
halde barınacak bir köye rastlamak ümidi ile yollarına devam eden bu-
iki kaçak sürgün, bir aralık uzaktan bir köyün ışıklarını farkedirler.
Sevinçle ve son bir gayretle köye girerler. Fakat ne görsünler, şu uzun
bir günlük yolculuktan sonra geldikleri yer, Bozkır değil mi?

İşte Bozkır'ı saran dağlar böyle karışık dağlardır.

Zengibar harabelerinin Bozkır'ın 3 saat uzağında olduğunu öğrenmiştim. Beni Bozkır'dan çok bu harabeler alâkalandırıyordu, Oraya zaten bu harabeleri görmek için gidiyordum. Fakat, maarif müfettişi, buna vakti olmadığını, Bozkırdan ne gün kalacağını, böyle olmakla birlikte bu müddet içinde meşgul olacağını söyledi. Orada, öğretmen okulundan yeni çıkmış, genç bir öğretmenle tanıştım. O, benim arzumu öğrenince alâka gösterdi, Ve bana arkadaş olabileceğini söyledi. Bozkır'a öğretmen olarak geleli bir hayli zaman olduğu halde harabeleri görmeğe fırsat bulamamıştı. Benimle birlikte gitmek onunda işine geldi. Oraya yalnız gitmek imkânı olmadığına göre, genç öğretmenin arkadaşlığı beni adeta mesut etti. O, sırada, bizim hazırlığımızı öğrenen ve Zengibar harabelerinin civarında bir köyün imamı olan bir köylü de bize iltihak etti. Kavrulmuş yüzündeki parlak ve zeki gözlerini kısarak insana bakan ve dudaklarından tebessümü eksilmeyen bu temiz Köylü kadar samimi konuşan insana pek az rastlanır. Onun söylediği her söz incitmiyen bir istihza taşıyordu.

Hâdiselerin zayıf taraflarını öyle maharetle yakalayışı ve evire çevire eğlenişi ve etrafındakileri eğlendirışı vardı ki, bugün onun esprilerinden hiçbirini hatırlıyamadığım halde hayranlık hissini hâlâ aynı kuvvetle muhafaza ediyorum. Sohbeti baştan başa zevk olan bu zeki köylü ile yol arkadaşlığı yapmak her halde hem çok eğlenceli olacak, hem de o, muhiti karış karış tanınması itibariyle bize büyük kolaylıklar temin edecekti.

Bir arabacı bulduk, pazarlık ettik, pey verdik ve ertesi sabah erkenden gelmesini tenbih ettik.

Arabacı vaktinde helmedi. Serin saatler geçti. Yaz gününün kızgın sıcakları yayıldı. Neden sonra arabacı geldi. İş çıktığını ileri sürerek özür diledi. Fakat bu, yolculuğumuzu sonraya bırakamazdı. Başka günümüz yoktu. Çaresiz kaldık. Yanımıza biraz ziyecek, üstüne oturmak için iki halı seccade aldık ve çıktık.

Bozkır'dan biraz ayrıldıktan sonra yoldan eser kalmadı. Karışık kayalıklar başladı. Hayvanlar arabayı çekmekte zorluklarla karşılaştılar. Bazı, arabayı kuyudan çıkarır gibi asılarak aşağıdan yukarıya doğru çekiyorlardı, bir karış bile düz bir yeri olmıyan kayalıklarda taşların her birinden kurtardıkça biraz dinleniyorlardı. Bazı, tekerlekler sivri bir kayarın üstünden aşağı düşüyor, dağılacakmış gibi çatırdıyor, sonra bir başka kayaya dayanıp kalıyordu.

Arabacı bize yalvardı:

— Efendiler, arabam neredeyse kırılacak. Beş on para alacağım diye köye arabasız döneceğim. Ben bu yollara hiç gelmemiştim, bilmiyordum, Onun için sizi getirmiye razı olmuştum. Halbuki çok berbat bir yermiş. Kusura bakmayın peyinizi geri vereyim. de beni affedin, döneyim.

Onun yalvarmasına hacet yoktu. Vaziyeti biz de görüyor, yürüyerek gitmenin çok daha kolay olduğunu takdir ediyorduk. Halı seccadelerimizi omuzumuza alarak ilerlemeye başladık. Bazı, dereden geçer gibi taşların biriuden ötekine atlıyor, bazı Himalaya yolcuları gibi biribiri-

mize tutunarak tırmanıyorduk. Etrafıma baktıkça bu kızıl renkli kayalıkların karşısında dehşet duyuyordum. Tabiatı hiç bir zaman bu kadar haşin. çelikleşmiş ve esrarlı görmemişim. Coğrafya tariflerinden hiç birinin tahakkümüne dizgin vermiyen bu âsi dağlar, ne dağdı, ne de sıra dağdı. Zannedilir ki, onlara hiç bir âlim ad takıp gem vuramazdı. Bu kayalıklara tırmanıp yükseldikçe etrafıma bakmak istiyordum. Etrafıma baktıkça da korkmaktan ve titremekten âdeta zevk duyuyordum. Gök yüzüne saplanmış duran zirveleriyle bu şahlanmış haşin dağlar birbirlerine ne kadar candan sokulmuşlar, birbirlerini ne içten kucaklamışlardı. Ve işte asıl korkunç olanı da o vahşi samimîlikleri idi.

Kızgın ve bayıltıcı bir ögl güneşi beynimizde kaynıyor. Gölgelemiz ayaklarımızın altında eziliyor, bu kızıl kayalıklardan boğucu bir buğu titreyerek yükseliyordu. Ve biz böylece düşüp kalkarak, tırmanıp yuvarlanarak, kan ter içinde saatlerce yörüdük.

— İşte Zengibar kalesi!

Köy imamı karşımıza çıkan bir dağ zirvesini; aşır geçtiğimiz, görüp irkildiğimiz bütün dağlara hükmeden en yüksek bir zirveyi parmağıyla gösterdi. artık oraya kadar yolumuz düzdü. Ve belki bir çeyrek saat daha gidecektik. Zengibar eteklerinde bir köy görünüyordu; hemen beş on evlik bir köy.

Fakat, güneş tepemizi aşmış, vakitler ilerlemişti. Bizim Zengibar tepelerine çıkmamız, harabeleri gezdikten sonra dönmemiz hemen hemen imkansızdı. Köy imamına sordum:

— Bu gece köyde kalsak olmaz mı?

O, düşündü; sonra dönerek:

— İyi olur dedi. Köylüler de buna sevinirler; fakat bitlenirsiniz diye korkarım.

O zaman genç öğretmen ve ben düşündük. Bitlenmiye gönlümüz razı olmadı. Geç de olsa Bozkır'a dönmekten başka çare yok.

— İki halı seccademiz var. Birini yatak birini yorgan yapıp dağlarda yatamaz mıyız?

Köy imamı birden durdu, Güneş ışığından kısalmış gözlerini açtı. Bana uzun uzun baktı:

— Sen nerelisin? dedi.

— Neden sordun?

— Bir İstanbul çocuğu dağ başında yatmaya cesaret etsin!...

İstanbul çocuğunun naziklik karakterini diline doladı. Zeki bakışlarıyla beni süzüyor, gülümsüyor, bana takılıyordu:

— Ya kurtlar gelirse; ya yaban domuzları çıkarsa?... Sonra bu kale pek tekin değil, diyorlar...

Beni korkutamadığımı görünce ciddileşti:

— Demek sâhi söylüyorsun? dedi.

İkimiz aramızda ittifak etmiş, gibiydik.

Fakat, genç öğretmen yalnız dinliyordu. Onun da reyini ister gibi yüzüne baktık :

— Ben dedi, sizden ayrılmam beraberim !

Plân tamamlandı: köylülere tenbih edeceğiz, iki halı seccademizle bizi Zengibar dağının eteğindeki Soğukpınarda bekliyecekler. Biz harabeleri gezip gördükten sonra o pınarın yanına ineceğiz ve geceyi orada geçireceğiz.

Karşıdan, iki köylünün bize dağru geldiğini görüyoruz. İri yarı heykel gibi iki insan, bize yaklaştılar biz onları tanımıyorduk, geleceğimize dair telgraf çekmemiştik. Ismarlanmış gibi bizi karşılamaya gelen bu iki dev cüsseli köylü, bizi sadece uzaktan görmüşler, ezeli misafir-severlik duygusu ile koşup gelmişlerdi. Bize selâm verdiler. Kızgın güneşle yanmış yüzlerinde insanın içini aydınlataa bir gülümseyiş vardı. Halı seccadelerimizi ağırlık olmasın diye omuzlarımızdan aldılar. Yıllardan sonra, hasretten gelen bir ahbap, bir hısım akraba gibi bizimle konuşuyorlardı. Geldiğimiz yerlere ait havadis soruyorlar, kendi köylerinin günlük işlerinden bahsediyorlardı.

— Buraya diyorlardı. Çok ziyaretçi gelir. fakat gelenlerin hemen hepsi eçnebidir. Hattâ bazı, dağın eteklerine çadır kurar, günlerce kalır, resim şeker, yazı yazar ve giderler. Tabii sizde kaleleri görmeye geliyorsunuz.

— Evet, hattâ bu gece dağda yatacağız.

— Siz bilirsiniz amma, isterseniz köy odamızda yumuşak döşek de var.

Hayır, biz öyle kararlaştırdık. Sadece, şu halı seccadeler, sizde kalsın. Biz; gün batarken Zengibar-dan ineriz. Biriniz bunları Soğuk pınar'a kadar zahmet edersiniz?

— Zahmet ne demek? Yalnız, pek gün batmasına kalmayın. Ortalık aydınlık iken gelin.

— Peki, peki... .

Dağın eteplerinde sıra sıra pınarlar var. Her pınarda kayalıklar arasında gümüş renkli bir su akıyor. Bunlardan birinin etrafına toplandık. Bütün bu dağların, alev alev yandığı saatlerde cennetten gelir gibi pırıl pırıl akan bu suya dokundukça ellerimizin donduğunu duyuyorduk. Bu, bal kadar tatlı, cam kadar şeffaf, buz kadar soğuk sulardan kana kana içtik, onu yüzümüze, boynumuza, başımıza çarptık. Bu cennet sularıyla çocuklar gibi oynadık, kuşlar gibi çırpındık. Çetin yolculuğun bütün sıkıntısı dağıldı, taze bir ruh kazandık, içimiz neşe ile dolu. Hiç yürümemişiz, yorulmamışız gibi olduk ve Zengibar harabelerine doğru çevik sıçrayışlarla tırmanmaya başladık.

Bu, mahrut şeklindeki dağı, bir sur çepcevre kuşatıyor. Pek çok yerleri kırk beş dereceden daha dik olan, hattâ bazı tarafları korkunç uçurumlarla çevrilmiş bulunan Zengibar'ı saran surlar, her biri bir kaç metre mikâp hacminde. sabun kalıbı gibi kesilmiş, yontulmuş taşlarla yapılmıştır. Bugünkü teknik dünyasının vinçlerinin kaldırmıya taham-

mül edemeyeceği bu muazzam kaya parçaları, bu meyilli arazi üzerinde, hakki temellere dayanarak istif edilmiştir? Onları hangi eller hiza-ya getirmiş ve hangi harçlarla birbirine kaynatmıştır? Artık sınırlarından içeri girdiğimiz bu ülkede yer yer temellere, pencere ve kaya kemerlerine rastlıyoruz. Üzerinde eski Yunanca silik yazılar bulunan devrilmiş sütunlar, sütun başlıkları insanın içinde hazin hisler uyandırıyor. Bazı, bir köşeye çekiliyor, enkazı yerlere serilmiş duran sarayların ayakta durduğu devirlere doğru gidiyorum. Muhayyilem bütün bu dağılmış enkazı yerlerden toplıyor, binlerce yıl evvelki sarayları yeni baştan inşa ediyor, sonra ihtişamı karsısında hayretle donuyor. Nihayet zırhlı elbiseleriyle, kalkan ve mızraklarıyla, ok ve yaylarıyla dolaşan askerleri görüyorum. Biraz ötede anfiteatrın basamaklarına dizilmiş, hal-kın heyecanını takip ediyorum. Bir uğultu dalgalanıyor. Güreş var... İşte kral geliyor... İşte güreş başlıyor...

Ve biz, eski zamanların esrar dolu sahnelerinde akşama kadar dolaştık durduk. Güneş ufka doğru kayıyordu. Artık dönmek zamanı idi. Fakat güneşin batması yaklaştıkça, kupkuru, tabiat bir çiçek gibi açıldı, renklendi, güzelleşti. Zengibar'ın ayaklarını altında duran zirvesi bütün öteki dağların zirvelerine çok yüksekien bakıyor. Dağların ardından da daha uzakdakilerin tepeleri görünüyor, en uzakiekilerin arkasında da bakır renkli güneş duruyor. Her şey, bütün dünya, bir yangın kıvıllığı içinde... Bir bulut ufka uzanmış... Kenarları altın sarısı ile yaldızlanmış... Ve güneş batıyor.. Dünyayı hiç bir zaman bu kadar güzel görmedim. Ve biz, üç arkadaş, bu muhteşem gurubu, sessiz ve hayran seyrettik. Güneş çekildi. Kıvıllık eridi. Dağlar, tepeler gölgelendi. Gök yüzünde pırlanta renkli bir yıldız gözünü kırptı. Köylünün Soğukpınar dibinde halı seccadelerle bizi beklediğini hatırladık. Ve acele ile Zengibar harabelerinin arasından aşağıya, Soğukpınara doğru sarkmaya başladık.

Fakat, karanlık çabuk bastı. Ay yoktu. Başımızın üstünde pırıl pırıl bir gökyüzü vardı. Artık yürüdüğümüz yolu seçemiyorduk. Karışık karışık kayalıklar arasından Soğukpınar istikametini kaybettik. Yüreklere endişe dağıldı. İçimiz titredi. Aramızda ihtilâf çıktı. Münakaşalar ediyor, istemiyerek birbirimize tâbi olüyorduk. Köy nerede, Soğukpınar nerede? Bazı, uçurumların kıyısına kadar geliyor, karanlıklar içinde bunu farkederek etmez heyecanla geriliyor, sonra dönüp başka taraflara gidiyorduk.

Bir aralık köy imamı :

— Durun çocuklar, ben şimdi bir çoban telefonu çekeyim.

Dedi. Ve arkasından gırtlığının bütün bağırma kudretiyle haykırdı... Bu müthiş ses, karanlıklar içinde uçurumlardan vadilere indi, karşıdaki dağların yamaçlarını dolaştı ve tekrar bize geri geldi. Fakat arkasından yabancı bir ses işitmedik, Çoban telefonunu biz de tekrarladık. Dönüp dolaştı kulaklarımıza gelen ses kendi sesimizdi. Tasamız arttı. Geceyi harabelerin koynunda birer tarih bakiyesi gibi geçirmekten başka çaremiz kalmıyordu. Ve biz birer taş üzerine ilişerek bir müselles teşkil ettik, dereden tepeden konuşmaya başladık.

Neden sonra uzaklarda bir ışık zerresi belirdi, biraz büyüdü, biraz daha büyüdü. Bu, bir çoban ateşi idi. Artık bize yeni bir istikamet peyda olmuştu. İçimizde ümit ve cesaret uyandı. Yerimizden kalktık, el ele verdik. Teker meker yuvarlana yuvarlana yeniden yola düştük. Çoban telefonu yeniden işlemeye başladı. Cevap beklemiyor, haykır haykır ilerliyorduk, sustuk ve dinledik... Acaba aldandık mı?... Hayır hayır... İşte bir ses, çok uzaktan, derinden... Fakat yabancı bir insan kutup yıldızı gibi bizde bu sesin istikametini kolliya kolliya karanlıklarda biraz daha yuvarlandık ve böyle Soğukpınara geldik.

Köylü saatlerdir karanlıklarda bizi beklemişti. Binbir ihtimalle heyecanlanmış, imkânsızlıklar içinde boynu bükük tevekkülle düşünmüş durmuştu.

— Ne ise diyordu. Sağ şalim geldiniz ya... Ben köye kadar gidip geleyim, siz burâda dinlenin.

Köy, Soğukpınara pek yakın, hemen oracıkta idi, Biraz sonra döndü, iki elinde iki bakır vardı.

— Hele bir kaç lokma yiyelim.

Biz, dört arkadaş, halı seccadeleri bir yere yaydık, üstüne bağdaş kurup oturduk. Ortaya bir yayma mendil açtık. Köylü kuşağının arasından dört tahta kaşık çıkarıp herkesin önüne koydu. Bakırın birisinde burcu burcu mis kokan sıcak bulgur plâvı, ötekinde taş kesilmiş buz gibi bir yoğurt vardı. O tarafın köylerinde ekmek yapmazlar, şebit dedikleri yufkadan açarlar ve ekmek yerine yerler, Şebit harikulâde ince bir yufkadır. Yarısı ancak bir lokma olur. Köylü bize şebit getirmişti. Soğukpınarın suyile sulanan tarlasından soğan çıkarmış, yeşil birer koparmıştı. Yanımızda Soğukpınar, şırıl şırıl âkarken, biz, dört ah-pap, tahta kaşıklarla o mis gibi bulgur plâvını ve o kaymak lezzetli yoğurdu, hudutsuz bir iştiha ile öyle bir yedik ki, bir insan ömründe ancak bir kaç defa o kadar tatlı yemek yer... Üstüne birde Soğukpınardan, yalnız karnımıza değil, lezzeti gönlümüze, ruhumuza giden tatlı bir su içtik. Köylü dayı uzun çubuğunu getirmeyi unutmamıştı. Ucu-na bir sığara ilişti ve yan gelerek çekti.

Artık sıra sohbete gelmişti. Tatlı tatlı konuşmaya başladık. Ben bir aralık düşündüm: Böyle tarihî harabelerin bulunduğu her yerde o harabelere ait bir çokta hikâyeler, efsaneler vardır. Sordum...

— Bu. Zengibar harabelerine dair siz bir şey biliyor musunuz?

Bir dırsğine yaslanıp yan yatan köylü, birden doğruldu. Bir ân sustu. Çubuğunu uzun uzun bir kaç defa çekti. Sonra:

— Bu kalelerin hikâyesini, dedi. Ben size anlatayım.

Ve anlatmaya başladı:

— Vaktiyle bu saraylarda, dünyanın en zengin kralı otururdu. Onun hazinelerinin anahtarlarını kırk katır taşırdı, O zaman Süleyman Peygamber devriydi. Hazreti Süleyman, inlere ve cinlere, büyük ve küçük hayvanlara, yer yüzünün bütün mahlûklarına hükmeden şöhreti dünyayı tutmuş bir Peygamberdir. O, bu kralla mektuplaşıyor, görüşmedikleri halde birbirlerini âdetâ seviyorlardı. Birbirlerine elçiler yollu-

yor, hediyeler gönderiyorlardı. Nihayet birgün görüşmek arzusunu duyular. Ve Süleyman Peygamber, buradaki kralı payitahtına davet etti.

Kral, hazırlık yaptı. Vezirlerini vekillerini alarak debdebe ile yola çıktı. Aylarca seyahattan sonra Sultan Süleyman'ın payitahtına vardı. Başta Sultan Süleyman olmak üzere payitahtın bütün halkı krala karşı çıktı. Kralı, elmaslı, incili tahtırevanlar içinde, dünyada misli kurulmamış muhteşem saraylara götürüp misafir ettiler.

Sultan Süleyman, dünyada hiç bir hükümdara nasip olmıyan, çok debdebeli bir saltanat sürüyordu. Dünyada mevcut bütün mahlûklar onun işaretiye bakıyorlar, her buyurduğunu ânında ifa ediyorlardı. Çünkü o, bütün dünya mahlûklarının dilini biliyor ve onlarla konuşuyordu. Bütün dünya ülkelerinde onun fermanı dinleniyor, onun hükmü geçiyordu. Onun oturduğu saraylar, dağlar gibi büyük, cennetler gibi güzeldi. İşte kral, bu saraylarda aylarca misafir kaldı.

Süleyman Peygamber, kralı kendi tahtında ve yanı başında oturttu. Ona, hiç bir misafire gösterilmeyen itibarı gösterdi. Kral, düşünülmesi akıllara zarar olan bu saltanat karşısında hayretten hayrete düştü. Süleyman'ın hükümlerini işitti, adaletini gördü. O, bütün mahlûkların peygamberi olduğu için, yalnız insanların değil, büyük küçük bütün mahlûkların davasını görür, bütün ülkelere adalet dağıtırdı.

Bir gün tahtında oturup kralla konuşurken bir serçe kuşu geldi. Süleyman Peygamber'in ayağını öperek konuşmak için müsaade istedi. Süleyman Peygamber müsaade edince dedi ki:

— Ey hükümdarlar hükümdarı Sultanım! Vahşi ormanların birinde uçarken âb-ı-hayatı buldum, Ondan içen ölmez ve kıyametlere kadar yaşar. Eğer sizde ebedilik sırrına ermek isterseniz, ferman buyurun. Bir miktar getireyim.

Süleyman Peygamber bir an düşündü. Ve sonra, hemân getirmesini emretti. Minimini uçtu ve uzaklaşıp gitti.

Kral, bu konuşmadan bir şey anlamamıştı. Çünkü o, öteki fâniler gibiydi, kuşların dilinden anlamıyordu. Süleyman Peygamber ona, her şeyi olduğu gibi anlattı. O zaman, kralı büyük heyecan aldı, içini çekti. Ah, o da bu abuhayattan bir yudum içebilseydi.

Biraz sonra başka bir serçe kuşu huzura geldi ve Süleyman Peygamber'den müsaade alarak söze başladı.

— Ey hükümdarlar hükümdarı Sultanım! Demin huzuruza gelip size âb-ı-hayatı bulduğunu söyleyeceğim bir arkadaşımın göklerde karşılaştım. Size âb-ı-hayat getirmek üzere vahşi ormanlara uçtuğunu söyledi. Sultanım, müsaade ederseniz, o vahşi ormanlardaki pınardan çıkan âb-ı-hayatın bir sırrını size haber vereyim. Yer yüzünün benden başka hiç bir mahluku bu sırrı bilmez. Ben de bunu bir tesadüfle öğrendim. Bu sır şudur: Bu âb-ı-hayattan içen kıyamete kadar ölmez, fakat onun bir ölçüsü vardır, ve bu ölçüyü yerlerin ve göklerin, dünyaların ve âhîretlerin, cennetlerin ve cehennemlerin yaratıcısı ezeli ve ebedî Ulu Tanrı'dan başka kimse bilmez. Eğer bir kimse, bu âb-ı-hayattan ölçüsüz bir miktarda içerse, hayatı yine bir gün sona erer, fakat bu âb-ı-haya-

tın tesiriyle her yıl bir defa dirilir ve sonra yine ölür. Ve bu hal kıyamete kadar böyle gider. Ey benim dünyalara hükmeden sultanım! Umarım ki bu sırrı anladıktan sonra artık âb-ı-hayata tamah etmezsiniz.

Serçe kuşu, bunları söyledikten sonra müsaade alarak huzurdan çıktı ve uçup gitti.

Biraz sonra birinci serçe kuşu, gagasının ucunda, bir meşe palamutunun minimini yüksüğü olduğu halde huzura geldi. İçinde, hemen bir yudumluk âbuhayat vardı. Süleyman Peygamber, yüksüğü aldı ve ağzına götürceği yerde, yerlere serpti. Âb-ı-hayatın damlaları kar gibi beyaz mermerlerin üzerine düştü bunu gören misafir Kral hemen fırladı ve yerlere kapanarak bu damlaları yaladı. O, bunu okadar çabuk yapmıştı ki, Süleyman Peygamber, önlemeye vakit bulamamıştı. Kral, bunu yapmıştı, çünkü ikinci serçe kuşunun huzura niye geldiğini ve neler söylediğini anlıyamamıştı.

Kral, Süleyman Peygamberin payitahtından hemen o gün ayrıldı ve buraya döndü. Yaptığı bu yanlışlığın tasasına dayanamıyarak bir zaman sonra öldü. Anahtarlarını kırk katırın taşıdığı ve yerini kendisinden başka kimsenin bilmediği, altın ve mücevher dolu hazinelerini bıraktı.

Şimdi, her yıl bir defa dirilir, gözlerini açar, dudaklarını oynatır, etrafındakilere sorar :

— Bozkır al mı giyer, çul mu giyer ?

Eğer :

— Al giyer !

Derlerse anlar ki, Bozkırlılar yerleri kazıp araya araya kendisinin hazinelerini bulmuşlar, fakirlikten kurtulup zengin olmuşlar, al kumaşlardan elbiseler yapıp giyinmişlerdir.

Eğer :

— Çul giyer !

Derlerse anlar ki, Bozkırlılar yerleri kazıp aradıkları halde kendisinin hazinelerini bulamamışlar, fakirlikten kurtulamamışlar, al kumaşlardan elbise yapıp giyinememişler, sırtlarındaki çullarla kalmışlardır....

Köylü, bir ân sustu, sonra esefle ilâve etti:

— Fakat dedi. Hazineler hâlâ bulunamadı. Kimi rüyasını görür, kimi bir evliyadan işaret alır ve gelip kazmasının ucunu bu yalçın kayalıklara geçirmeye çalışır. Günlerce, hattâ bazı haftalarca kan ter içinde kalırlar, fakat sonunda yorgun ve eli boş olarak döner giderler....

Başımızın üstündeki yıldızlar, geniş göklere sığmıyacak kadar çoğalmış ve sıklaşmışlardı. Yeryüzünün karanlıkları içine, gökyüzündeki yıldızlardan mavi ve sırlı bir ışık sızıyordu. Soğukpınar'ın şırıltısını dinliyoruz...

Köylü bir sigara daha yaktı :

— Size, dedi, bu kalenin Türklere geçişini anlatayım...

Seyit Battal Gazi, ülkeler fethederek, şu karşiki sırtların ardına kadar gelmişti. Bu kalede fethetmek istiyordu. Fakat şu uçurumları aşip buraya ulaşmak, her babayiğitin kârı değildir. O, çok akıllı, usta bir kumandandı. Ne askerini kırar, ne de istediğinden vazgeçerdi. O zaman

düşündü taşındı. Ertesi sabah kimseye haber vermeden kılığını değiştirerek bir çerçi oldu omuzuna bir heybe aldı, içine boncuk ve dokuma koydu, bu kalelerin kapısına geldi. Nöbetçiler ne istediğini sorunca o fakir bir çerçi olduğunu, eğer müsaade ederlerse üç beş akçelik alış veriş edip çoluğunun çocuğunun ekmeğini kazanacağını söyledi. Nöbetçiler onun kurnazlığını anlamadılar, şüphelenmediler ve müsaade verdiler. Alış veriş bahanesile her yere girdi çıktı. Her kıyıyı bucağı öğrendi. Kaledeki kuvveti anladıktan, kalenin neresinden hücum edileceğini tasarladıktan sonra kaleden çıktı ve karagâhına döndü. İlk işi askerlerine emir vermek oldu:

— Civar köylerde ne kadar buynuzlu hayvan ve ne kadar iç yağı varsa toplayıp bana getirin. Askerleri hemen dağıldılar ve bütün buynuzlu hayvanlarla tophiyabildikleri yağları getirdiler. Seyit Battal Gazi, bu iç yağlarından mumlar yaptırdı, hazırlattı. Gece olunca, askerler mumları hayvanların boynuzlarına diktiler ve fitillerini yaktılar.

Bu gece gibi karanlık ve sessiz bir geceydi. Birdenbire davullar çalmıya, boynuzlarında yanar mumlar dikili hayvanlar, bütün hızlarıyla şu karşiki sırtı aşarak buraya doğru koşmaya başladılar. Fakat bu kalede bulunan askerler, gece karanlığında uzaktan meşalelerle koşarak gelenlerin hâyvan sürüsü olduğunu farkedemediler. Türk askerlerinin ellerinde meşaleler taşıyarak kaleye hücum ettiklerini zannettiler. Karanlıklar içinde sırtı aşarak yaklaşan meşalelerin kum gibi kalabalık olduğunu görünce, pek büyük bir ordunun saldırdığına inandılar:

— Bunların çıralısı bu kadar, ya çırasız kim bilir ne kadardır?

Diyerek, karşı koymaktan vaz geçtiler. Ve bir tek ok bile atmadan, kimi vadilere inip kaçtılar, kimi kendilerini uçurumlardan attılar. Ve Seyit Battal Gazi, böylece bir tek şehit vermeden, kaleyi fethetti. İşte buraları da böylece Türk ili oldu....

Köylü tabakasını kuşağına soktu. Çevik bir hareketle ayağa kalktı:

— Artık, dedi. Uykunuz gelmiştir. Siz de yatıp uyumanıza bakın!

Yerdeki tahta kaşıkları topladı. ve bakırları alarak:

— Allaha ismarladık!

Dedi ve gitti.

Biz de, Sultan Süleyman'dan Battal Gazi'ye kadar uzanan rüyamızdan uyanarak ayağa kalktık. Halı seccadenin birini altımıza sererek yan yana uzandık, ötekini de yorgan gibi üstümüze çekerek yıldızlara baka baka, tatlı bir uykuya daldık...

Uyandığımız vakit, tan yeri henüz ağarıyordu. Soğukpınarda yıkandık. Güneşin doğuşunun da botuşı kadar muhteşem olacağını düşündük. Akşamki gurutandan sonra bir de tulû seyretmek için yeniden Zengibar'a tırmadık.

Tam Zirveye vardığımız zaman Battal Gazi'nin boynuzlu hayvan sürüleriyle hücumla kalktığı sırtlardan, güneşin altın ışıklarının yelpaze gibi göklere uzandığını gördük. Gökyüzündeki son yıldız da söndü.

Güneşin görünmesiyle birlikte herşey yeniden hayat buldu. Akşamki gurutta bir cehennem kızılığı ile yanan dağlar, kayalar şimdi sarı altın ışıklarla yıldızlanıyordu.

Dünya, sanki yeniden yaratılıyordu...

Ve biz, tekrar Soğukpınar'a indik, billûr sudan birer avuç içtik.

Sonra köy imamına veda ettik. Bu ayrılış acı oldu. Sultan Süleyman'ın payitahtını, birlikte ziyarete giden seyyahların Battal Gazinin ordusunda kaleler fethedip köyüne dönen askerlerin ayrılışı kadar acı oldu. Ne çare ki her şeyin bir sonu olduğu gibi, bizim arkadaşlığımızda Soğukpınarda sona erdi. Ve köy imamı, köyünün yolunu tuttu.

Genç öğretmenle ben de, halı seccadelerimizi sırtladık. Düşüp kalkarak, teker meker yuvarlanarak, Zengibar harabelerini kaybedinciye kadar dönüp dönüp arkamıza bakarak, geldiğimiz yollardan geriye, Bozkır'a döndük.

Resimde Millî San'atkâr Nasıl yetişmeli

M. Yavuz Süslü

Görmek istiyoruz, bekliyoruz, tablolarına bakdığımız zaman kanıksaya kanıksaya öksemekliğimizi gidermek istiyoruz. İsteklerimizi yerine getirecek olan resimde millî bir san'atkârın zuhurunu dört gözle, ökserek bekliyoruz.

Bu san'atkâr yolunu köye doğru uğratsın. Orada buğdayın harman olduğu geniş tarlalarda (Millî benliğimizin) ayakta duran, yaşayan kaynakları vardır. O kaynakların musikili şırıltılarına karışan, parıltılı, ışıklı renklerine henüz bir insan eli değmemiştir. Elverir ki degecek eldeki fırça, Türke has vecidli bir ülkü ile fikirlerini yapmış bulunsun, o kaynaklardan gelecek nesil ve hattâ bizlere de (resim) den beklediğimiz üstün millî benliği zevk ve heyecanı başarsın. Mevzuu, seçildikten sonra onu bizlere yudum, yudum tatırmak artık san'atkârın millî iymân ve dehasile meydan alır.

Etüdünü, hazırlamak için önceden millî bir aşkla gönlünü doldursun. Köyün aydan arı, günden duru topluluğuna, hayatına özden girişip, karışsın. O zaman, san'at perisi artık yüzündeki duvağı kendi eliyle çekip atar, san'atkârı bin bir millî hayatın fışkırıp, kaynaştığı sahnelere götürür. Onu, doğacak olan deha ile baş başa bırakır.

Köyde hayatın ve zirai faaliyetlerin bir çok temeli ve şubeleri mevcuttur. Köylü bu hayatı topluca tecelli ettirir. Köylü bu kollarda ailecek çalışır. Elini temiz alnına değerek terini silerken o pâk alnında dedelerinin yüksek vasıflı hüviyeti canlanır. İşte millî an'anemize tamamen bağlı olan kövlümüz; bize her yönden olduğu gibi bu yönden de zengin bir hazine teşkil eder. Köylümüzün her mevsimdeki faaliyeti iycap ettiren çalışma safhaları bütün samimî ve tabiiliği ile resimle ifade edilsin. Nadas, tohum saçma, ot toparlama buğday üteleme, hasad dirme, deste yapma, sap çekme, halka yapma, düğün sürme, savurma, buğdayları kaldırma, değirmenlerde öğütme, bulgur yapma ve çekme, tarhana yapma... Gibi ilâh bütün çeşitli işler millî san'atkârın fırçasıyla tablolar balinde ifade edilmelidir.

Diğer yönden; koyunların kuzulaması, onların emiştirilmesi, güdülmesi, sağılması, yağ, yoğurt, peynir yapılması, kırılmasında dikkati çeken her hanki bir millî san'atkârı büyüleyen alâka merkezleridir. Bu

iki şube üzerindeki safhaların her birisi köyüne göre zengin hars ve nurelerle süslüdür. Bunlar üzerinde uzun boylu izahat vereceğim değilim. Yalnız bakir mevzuların tebarüz etmesi için bir kaç kalem darbesile ortaya koymak istiyorum.

Bağ bozumu, halı kilim dokunması, mevsimlere göre tarla ve ev hazırlıkları, pınar başı yayla işleri, yakacak toparlamalar, ev yapmalar hülâsa her yeni çalışma ve faaliyet safhaları san'atkârın istinasından kaçacak şeylerden değildir.

Bu sayup dökdüğüm ve yan yana sıraladığım iş bölümlerinde o kadar esaslı ve cazip maaşiri kaynaşmalar vardır ki dünyanın her bir köşesinde bu millî hayatın düzenli seyri bu kadar göz alıcı bir şekil ve mahiyette değildir.

Diğer safhaya geçelim; köy düğünleri, yigitlek, aşk sahneleri, saya gezmeler, doğum, ölüm törenleri, muhtelif yaştakilerin kendilerine has eğlenceleri: cirid, pehlivan, koşu, orta oyunları, halayları (*) çalgıları, gösteritleri ve bu gösteritlerdeki kıyafetleri tamamen maaşiri hayatın, millî ananelerin en mebzul materyalleriyle doludur.

Hele bilhassa, askerliğe çağrılanların köy meydanındaki bütün aile halkı ve ahbablarıyla bir ayrılışları vardır ki bu hayatın tablosu, her Türke bir ülkü kaynağı olmağa değer. Yine asker ocağından dönerlerken, bu yiğitlere aynı meydanda karşı çıkarlarki o da millî san'atkârın dehasını itmam ve ikmal eden ışıkların, renklerin, ilhamların ayakda duran, canlı varlıklarıdır. Köylümüzün muhayyelesinde ve ruhundaki yaşayan öyle cazib, orijinal olaylar ve öyküler vardır ki onlarda resimle bezenecek ve yaşatılacak olurlarsa her bakımından Türk resimciliğinde feyizli bir devrin açılmasına sebep olacaktır.

İşte buraya kadar pek kısa ifadelerle anlatmağa çalıştığım bu temiz kaynaklardan bazı ecnebî san'atkârları faydalanmağa yeltenmişlerse de onların ruhunda millî azim ve iman mevcut olmadığından muvaffak olamamışlardır. Ve fakat, azimli, imanlı, ülkülü her hangi bir Türk ressamı bir kaç yılını kıyı, düzlük, dağ köylerinde geçirmeğe vakfedecek olursa, Millî tarihimizin gurur sayfelerinde milletimizin ömrü ve şerefi kadar ayakta duracak nefiseler, şaheserlerin doğmasını başara-caklardır. Her neki şaheser tablo varsa, halk arasından seçilip alınmış san'atkârın dehakâr fırçasıyla yaşatılmış; yine halka verilmiştir. Halk da onun kıymetini ebedî kılmak için her türlü fedakârlığı yapmıştır. İşte onun için ilk satırlardaki sözlerimizi aynen tekrarlıyoruz.

Görmek istiyoruz, bekliyoruz, tablolarına baktığımız zaman kanıksaya, kanıksaya öksmekliğimizi gidermek istiyoruz. İstediklerimizi yerine getirecek olan resimde millî bir san'atkârın zuhurunu dört gözle öksyerek bekliyoruz.

Disiplin ve Spor

S. Erkan

Disiplin, hayat mücadelesine atılacak insana düzenli hareket itiyatları kazandırır. Buna göre üzerinde işlemler yapılacak uzviyetin her şeyden önce normal olması lâzımdır.

Zira, bir tarladan iyi mahsul alınması tohumla bağlı olduğu gibi, disiplinlenecek şahsın da irsi üstünlükle doğması şarttır. Diğer taraftan da bir tohumun tam inkişafı da ekildiği toprağın keyfiyeti ile alakalı olduğu da unutulmamalıdır.

İrsî kabiliyet, mekul ve sistemli bir şekilde beslenmezse muvaffakiyet azdır. Demek disiplinin kurulması hem doğuşun, hem de yaşanan muhitin eseridir. Disiplin bu iki âminin muvazenesiyle değer kazanır, aksi halde sönüp ölmeğe mahkûmdur.

Bu düşünüşe göre irsiyetin menfi tecellisi anormal olursa, bu hal tıbbın sinirine girer pek hususî tedbirlere baş vurmayı lüzumlu kılar. O halde hiç tereddütsüz denilebilir ki, normal doğuş disiplinlenmeğe namzet bir salâhiyettir. Yalnız ona muhtaç olduğunu vermek şartile...

Bu ihtiyacın maddî ve manevî unsurları da olacaktır. Maddisi yaşanan muhitin içinde sıhhatli, kuvvetli, becerikli olmak; manevisi de modern hayatın isteklerine uyabilecek bir ruh üstünlüğüdür.

Bu iki taraflı zafer hayat mücadelesine atılan insan oğlunun saadetini hazırlar. İşte her ana ve babanın, insan ruhunu parazitlik illetinden kurtarmak emelile ciltlerce eser yazan terbiyecilerin yüksek ülküsü budur. Yani her insana şamil müsterek bir hayat disiplini kurmak...

Bu düşünüşün aksine olarak disiplini, bazen pek yanlış olarak münhasıran herhangi bir mesleğin varlığı satılır. Bu belki labiatı zorlayarak gayri tabii adam yetiştirmek, hususu maksat uğrunda hayatî ve ruhi kabiliyetleri söndürülmüş tarihî nümunelerin verdiği bir ilham kırıntılarıdır. Halbuki hakikî mesleği disiplin; tabiat şartlarına aykırı olarak değil; tabiat kanunlarını meslek ideali için yardımcı kabul ederek kurulur.

Kat'i olarak bilinmelidir ki; umumî terbiyenin hedeflediği bir umumî disiplin de vardır. Bu tıpkı ana yasa gibidir. Nasıl ona aykırı hiç bir kanun yapılamazsa umumî disipline zıd hiç bir meslekî terbiye gayesine hakkile ulaşamaz, sonunda akamete mahkûmdur. İşte durulacak yer burasıdır. Nasıl olupta bu disiplini cemiyetler kuracaklardır. Yani,

et, kan, sinirden ibaret olan insanın beden ve ruhunu bu maksat için hazırlamak, bu vücutlardan müşterek bir altın külçesi elde etmek, istediği kalıba döksün diye meslekî terbiyenin eline teslim etmek...

Bu hal çok uzun düşünmeğe de değmez, bu tamamen sporculuğun ve spor teşkilâtının ülküsüdür. Düşünelim sporda insan uzviyeti için ne menfaat vardır. Hiç kimse inkâr etmez ki sıhhi kaidelere dayanan, tedricî bir çalışma altında yapılan beden terbiyesi ve spor sıhhatli, becerikli, güzel, mukavim bir vücut yaratır. Bu mihaniki varlık canlı bir cemiyet mekanizmasıdır. Sporun ruhta yarattığı varlık ta tam mânâsile disiplinli bir ruhtur. Sporun eline düşen normal uzviyet maddî ve manevî bakımdan yükselir.

Spor yurdu ve yuvası adıyla kurulan teşekküllür mektep içinde ve dışında bağına bastığı vatan çocuklarına itaat ve inzibat duygularını aşılır. İcabında hakkını aramayı, fikrini açık söyleme meyillerini uyardırır. Çeşitli spor müsakalarile kendini tartar, kuvvefini ölçer, hele spor yurtlarında olan biten hâdiselerde polis ve mahkeme müdahaleleri olmadan verilen ceza hükümlerine gönülden teslim olur, fedakârlığın mükâfatlandırıldığını, zorba ruhların nefret ve boykotla karşılandığını, takım teşkitlerinde hatır ve gönül hakim olmadığını, gayenin sırf yurdun yükselmesi olduğunu, içinde yaşayarak görür duyar en sonunda beraber yaşadığı arkadaşlarının en aşağı kendisi kadar şeref sahibi olacağına ruhan inanır ve içinde doğduğu büyüdüğü ve yaşadığı cemiyete itimat eder. Aceba spor yurt ve yuvalarında böyle üstün vasıflarla yetişen, bu beden ve ruh âbidesi hangi meslekî terbiyenin temel direği olmaz. Eğer herhangi bir cemiyet hayatı disiplinsizlik içinde bedbaht ve perişan bir halde ise, istenilen netice alınamamışsa sakatlık ya meslekî terbiyenin sisteminde veyahutta sporculuğun ve spor idaresinin sefalet ve dalaletindedir. O vakit elbirliği ile hastalığın tedavisine baş vurmalıdır. Zira hayatta muvaffakiyet disiplinin samimiyetle teessüsündedir. Bu iş beşikten mezara kadar ardı bırakılmıyacak bir dâvadır.

Türk Cumhuriyeti bu hakikatı vaktında gördü. Sporculuğu bir vatan müdafaası ve devletin hayatı ile alakalı şerefli bir meslek olarak tanıdı, sporculuğu sıcak bağına bastı, kanunlarile çerçeveledi. Yüksek ideali tatbik için muhtelif idare kanallarile salâhiyetler kurdu. Hal böyle olmakla beraber devletin bu işi daha çabuk başarması için, aile otoritelerinin de geri itiyatlardan sıyrılıp bu yüksek duygu ile silâhlanması, disiplinsiz yaşamının tesadüfe bağlı bir keyfiyet olduğuna inandırılması lâzım geleceğini de unutmamalıdır.

Konya Vilâyeti sınırındaki Kemreli Beli hakkında bir dilek

C. Ali İmer

Bazı senelerde, şiddetli kışlarda «Kemre belı» yarmalarında biriken ve tipi halinde yağarak yığılan karlar yolcu ve yük trenlerini günlerce alıkor. İşte içinde bulunduğumuz 1942 yılında dahi bu durumu epiyce acı olarak gördük.. Kışın ve karın zoru kendisini «Kemre belı» nin üç yarmasında güçlü olarak his ettirdi. Kuru duvarlarla önlenen kar baskınları umulduğu kadar önleyip faydalı olamamıştır. Şüphesizdir ki bu duvarlar yetişir derecede çok yapılmadığından bu zorluk önlenemedi diyeceğim. Biz bunu Konyamızın yetiştirdiği değerli genç mühendislerinden birisiyle görüşerek aşağıdaki tedbirlerin alınmasının daha münasip olacağı kanaatine vardık genç sayın mühendisimizin verdiği bilgiyi hulaşa olarak aşağıya yazıyorum:

Tren yollarında karların yolları kapatamaması için şu çalışmalarla bu korku önlenebilir:

A. - Yarmaların kapanması istisnâî durumlardan olan, güzergâhlarda ayrıca bir tedbir alınmayıp ve her hangi bir kapanmada çok kuvvetli kar makinaları ile temizlenirler.

B. - Karla kapanmanın çok sık olmaması ve güzergâhlardaki yarmaların kenarlarına «Aşağı yukarı» rüzgârın geldiği yakaya Amud mania lar yapılır ve bunlar da kârgir kuru duvarlar, sazdan çitler ve ağaçtan perdeler şeklindeki engellerle olur. Bunlarda bir veya bir kaç kademedir.

C. - Uzunluğu az olan yarmalarda ve A.ve B ile söylenen haller yapılamazsa ve bunlarda her hangi bir mahzur varsa yalnız açık kemerler

yapılmalı (Bu usul Sivas hattında tatbik olundu) Konyanın Kemre belinde çok kuvvetli kürekliyen makina kullanılmalı.

D. - Hat güzergâhının değiştirilmesi dahi yerinde olur.

Gerek kuru duvarlar ve gerekse kamış çitler kademeli yapılmalıdır. Meselâ dört sıra veya kademeli olarak yapılacak kuru duvar ve yahut kamış çitler karı mükemmel önleyebilir.»

Güzergâh değiştirme düşüncemizde biraz daha ısrar etmek istiyoruz. Şöyleki: yukarıda kaydettiğimiz kamışdan çitler ve kuru duvarlar mütemadi masraflara yol açmakla kalmıyarak sebep de olacağından velev biraz değil hattâ çok dahi olsada kırk yedi sene evvel yakın bir zaman önce yapılan eski adıyla Haydar Paşa - Bağdat demir yolu adıyla anılan Anadolu hattının üstündeki, vilâyetimiz sınırında şu Kemre bel mevkiî şimdiye kadar bir çok defalar şiddetli kışlarda tipi halinde yağın karlarla kapanmış - Bu yıl vukua gelen kapanma bütün yurtda, yurtdaşların pek alâ bildiği bir hadise olduğu cihetle bu sütunlarda ondan bahsetmemegi daha iyi buluyorum - Gidiş ve geliş tabir caiz ise sekte ve hattâ felce uğratmış ve Ticaret muameleleri değil bir çok işler yüz üstü kalmış ve alt üst olmuş ve bu yüzden devletçe ve milletçe - Halâ o zaman yabancı bir şirket elinde bulunduğundan şart şartname hükümüne suçlu kendileri olduğu halde tazminatı nakdiye bile verilmiştir - Pek çok zararlar görülmüştür.

Bir çok yıllardır çekilen eziyet, yapılan masraf takat ve tahammül dışarısına çıkmıştır. Şimdiye kadar yapılan masarif mukabilinde hat güzergâhı oracıktaki güzel vadiye nakil edilse idi çok emin ki büyük, daha büyük faydalar elde edilmiş - fazla vagon ve yük mevcut olduğu günlerde çifte lokomotif takılmak suretiyle elân bu belden katarlar çok zorlukla geçirilmiyor mu? - olurdu.

1911 - "1326," yılındaki meşhur şiddetli kışı hiç unutmayanlardanız Altmış, yetmiş santimetre kadar Konyamızın içinde mevcuddu, bu kemre bel yakasında ve hele oradaki üç yarmada karın kalınlığı o zamanı benim gibi unutmayanlar bir, bir buçuk metre ve hattâ daha çok demişlerdi. Ve unutmıyarak hatırımda kalmadığına göre tam yirmi, yirmi dört gün bu şehre tren gelememiş, Sarayönü mevkiinde kalan, trenden çıkarılan posta, tüccar eşyası değil - evrakı ve saireyi kolay ve küçük olduklarına zahmetsiz taşınacaklar paketler vesaire bin bir zorluklarla Konyamıza getirilmişti. Bu mahzurun ortadan kaldırılmasını o zamanki imparatorluk ve diğer adıyla Babıâli hükûmeti ve meşrutiyet idare düşünememiş zaten mühlmel bir hayli işler vardı. Böyle bellerin kapan-

masını önlemek hiç hükûmet merkezinin hatırına değil hayaline bile getireceği bir iş değildi. Bu gün Millî hükûmetimiz bir çok işleri başı- rırken başarılması gerekli ve meselâ bütün taşıma işleri ve hele askerlik bakımından pek önemli sayılması icap eyleyen bu Kemrebeli tehlikesinin önlenmesi zaman itibarile ilişik gösterilmesi pek çok gereğın bir iştir. Şu halde yukarıdanberi yazdığımız ve topladığımız fennî tavsiye ve pek güzel düşüncenin göz önünde tutulması "Kemrebeli," yarmaları zararlarının ortadan kaldırılması ve ihmal edilmemesi, kademeli çitler, koru duvarlar bu korkunç yarayı tedavi edemez, kapatamaz.

Dediğimiz gibi hat güzergâhının değiştirilmesini muhterem meb'usumuz ve Nafia Vekilimiz çok saygıya lâyık General Ali Fuad Cebesoyun yüksek ve yılmaz zahmetlerine dört gözle denilecek bir istekle beklemekdeyiz.

Şair Yahya Beyin meşhur eserinden :

Var idi Konyada bir Kadi-i şum
Ana her kim ki veredi rüşvet
Hacei devri zaman Nasrattin
Koydu bir destiyê vafr toprak
Bir kaşık bal koyup ağzına heman
Haceti olmuş idi bir hüccet
Hürmet etti ana Kadi durdu
Kalemin aldı eline Kadı
Eyledi sâ-y-ı beliğ-u- ikdam
Hücceti verdi idüb kat'ı nizâ
Yemeğe başladı Kadı Aseli
Kadıya oldu kadıyye malûm
Gördü anı nitekim ehli riya
Destiyi hışımla ol Kadı-i mest
Kadı bir hile ve tezvir etti
Eyledi dilde nihani kine
Getür ol hücceti kim yanlış var
Yanlış olunca kişide hüccet
Dinleyince bu sözü Nasraddin
Hüccetin cümle sahih ey nadan
Ol harami yimeyüb nitekimar
Kıydırub desti gibi ey bedhu
Ak durur gerçi âmamın amma
Ne revadır buki bu suretle
Besmele haan haramile tenin
Rüşvet ile dirilen ahmaktır
Veeki bu fiil ve haram ve bedkâr
Kıldı bu vechile taziri lisan
Destiyê döndü o Kadı cesedi
Ey veren didei gam dideye nur
Rüşvet alan kişyi eyle hacil
Ağara akçe gibi dideleri

İrtişa ve tâma ile meşmum
Muktazasınca yazardı hüccet
Eyledi Kadıya bir hile hemin
Kadıyı aldadı ol saliki hak
Toprağı eyledi destide nihan
Kadıya destiyi verdi rüşvet
Rüşveti gördü safalar sürdü
Hücceti yazmağa oldu razi
Hücceti eyledi yanında tamam
Kadıya eyledi ol dahi vedâ
Toprağa irdi kaza ile eli
Gönlüne kibr ve gazab itti hücum
Zahiri batına uymaz kat'a
Kalb-i uşşak gibi kıldı şiekst
Hücceti almağa tedbir etti
Didi yarındası Nasraddine
Bir dahisini yazayın tekrar
Kendi dâvasına vermez suret
Didi ol Kadıya lûtfîle hemin
Var ise destidedir yanlış olan
Keşki toprak ideydin eftar
Kendunu kılma haram ile dolu
İçin ol desti gibi oldu kara
Kalb arayış olasin rüşvetle
Desti gibi ortası yoktur anın
Ani bilmezki sonu topraktır
Gönlünün ayna sin etti gubar
Kadıya haddini bildirdi heman
Sureti siyrene uymaz ebedi
Ey kılan lûtfîle canı mesrur
Mal rüşvat gibi napeyda kıl
Mahv ola pertev-i nuri basri